

સર્ગ ચોથો

રહસ્યમય જ્ઞાન

વસ્તુનિર્દેશ

રાજા અશ્વપતિની સાધના એને આત્માવસ્થાના એક એવા શિખર પર લઈ જાય છે કે જ્યાંથી પ્રાપ્ત કરેલા શિખરથીય ઊંચાં શિખરો દેખાવા માંડે છે. આ તો માત્ર ઊગતી ઉષા જ છે, સત્યનો સૂર્ય હજી ઉપર આવવામાં વિલંબ કરી રહ્યો છે.

આપણે મૃત્યુબદ્ધ ક્ષુદ્રતા જ નથી. ભુલાયેલી અમરતા અને અનંતતા પણ આપણી જ છે. એની સાથે આપણો ગાઢ આત્મીય સંબંધ છે, ને અવારનવાર ધન્ય ક્ષણોએ આપણને એની ઝાંખી થાય છે.

આપણા અસ્તિત્વનાં એ દિવ્ય ધામોમાંથી કોઈ એક ગૂઢ સાન્નિધ્ય નીચે ઊતરી આવે છે અને દેહધારી બને છે. અંતરનું ઉન્મીલન થતાં આપણને ઉપરની વસ્તુઓના અદ્ભુત અનુભવો થવા માંડે છે અને આપણે પ્રભુના સંપર્કમાં આવીએ છીએ તથા પ્રભુના મધપૂડામાં સંઘરાયેલાં અમૃતોનો આસ્વાદ મેળવીએ છીએ.

પણ આપણી સામાન્ય અવસ્થા માટે આ બધું પડદા પાછળનું ને સીલબંધ જેવું રહેલું હોય છે. આપણા અંતરમાં અભીપ્સાનો અગ્નિ જાગે છે અને તે રાત્રિના અંધકારમાંથી અમર જ્યોતિ પ્રત્યે ઉપર આરોહે છે.

પૃથ્વીદેવી કાળમાં પરિશ્રમ કરતી રહે છે અને એનામાં જે સત્તા ગૂઢ રહેલી છે તેનો સાક્ષાત્કાર કરવા મથે છે. પૂર્ણતા, પ્રભુનો સ્પર્શ, પરમપ્રેમ, સત્યજ્યોતિ તે પોતાની માટીમાં મૂર્તિમંત બનાવવા માગે છે. ભ્રમમુક્ત મન, અંતરાત્માને પ્રગટ કરતો સંકલ્પ, ઠોકરાય નહિ એવું બળ, અને દુઃખની છાયા વગરનો આનંદ એ સહજ બનાવવા માગે છે. આ બધા પર એનો જન્મસિદ્ધ હક છે.

આપણી અત્યારની અજ્ઞાનતા ને અપૂર્ણતાભરી અવસ્થાની ને આપણી ભાવિ દિવ્યતાની વચ્ચે જે મોટી ખીણ જેવું અંતર પડી ગયેલું છે તેને પૂરી દેવાની જરૂર છે, તેની ઉપર સેતુ બંધાઈ જવો જોઈએ.

આપણામાં રહેલો પ્રભુ આ કાર્ય કરી રહ્યો છે. એના કાર્યની સિદ્ધિને અંતે એનો પરમાનંદ અને પ્રભુ સાથેનું અદ્વૈત આપણા ભાગ્યમાં છે જ.

અહીં આપણે અવિદ્યાના જગતમાં જન્મેલાં પ્રભુનાં જ સ્વરૂપો છીએ, અહીં કાર્ય કરી રહેલી પ્રકૃતિ એની જ શક્તિ છે. ઈશ્વર અને ઈશ્વરની શક્તિ, પુરુષ રૂપે અને પ્રકૃતિ રૂપે અહીં લીલા કરી રહેલાં છે. પ્રભુ, પોતે જ જગતનો નાથ તેમ જ જગત છે, દ્રષ્ટા અને દૃશ્ય, નટ અને નાટક, જ્ઞાતા અને જ્ઞેય, સ્વપ્ન સેવનાર અને સ્વપ્ન પ્રભુ પોતે જ છે.

પ્રભુ અને પ્રભુની શક્તિ પરસ્પર ગૂઢ સંબંધમાં રહી, પરસ્પર આત્મસમર્પણ કરી, પરસ્પર પ્રેમનો પરિચય પામતાં ને પમાડતાં રહી આ વિશ્વની લીલાનો આનંદ લૂંટે છે ને લૂંટાવે છે.

ઉભય સ્વરૂપે એક જ છે. પૃથક્ લાગતાં હોવા છતાં અભિન્ન છે, ને પુરુષ-પ્રકૃતિ રૂપે, જીવ-સ્વભાવ રૂપે આ જગતમાં અકળ લીલા કરી રહ્યાં છે. આખાયે અસ્તિત્વનો નાથ આપણામાં ગુપ્ત રહીને પોતાની શક્તિની સાથે જાણે કે સંતાકૂકડીની રમત રમી રહ્યો છે.

પરમાત્માએ-પુરુષોત્તમે પોતાના મહામૌનમાંથી પોતાની શક્તિને પ્રકટ કરી છે. લીલામાં એ આપણાં સ્વરૂપો બન્યાં છે. એમની લીલા આપણને એમના પરાત્પર સ્વરૂપના બીબામાં ઢાળવા માગે છે. પ્રભુ મનુષ્ય બન્યો છે અને એની શક્તિ મનુષ્યનો સ્વભાવ બની કાર્ય કરી રહી છે. ઉભયનું કાર્ય-પ્રતિકાર્ય આપણને એમના સર્વોત્તમ સ્વરૂપની સિદ્ધિની દિશામાં દોરી જાય છે. આપણે પ્રભુના પુત્રો છીએ અને પ્રભુ જેવા જ આપણે બનવાનું છે. આ મહાન રૂપાંતરની ચાવી પ્રભુ પોતે જ છે.

માણસનો આત્મા કાળસાગરનો ખલાસી છે. પણ પ્રભુ પોતે જ માણસ રૂપે યાત્રા કરી રહ્યા છે. રાતદિવસ, જાગ્રત-સ્વપ્ન-સુષુપ્તિમાં આ યાત્રા ચાલી રહેલી છે, અને પ્રભુ પોતાની શક્તિના સહકારથી માનવચેતનાને પ્રભુતાના પરમ ધામે લઈ જાય છે.

આને માટે જ પ્રભુ અને પ્રભુની શક્તિ પાર્થિવ લોકમાં અવતર્યાં છે અને જ્યાં સુધી મનુષ્ય પ્રભુની પ્રતિમૂર્તિ નહિ બને ત્યાં સુધી એમનું કાર્ય અને સાથોસાથ માનવ આત્માની જીવનયાત્રા ચાલુ રહેશે.

વધારે ઉચ્ચ શૃંગોની પ્રત્યે જોતા શિખરે એક એ ખડો.
 અનંત પ્રતિનાં આદ્ય ઉપાગમન આપણાં
 છે અદ્ભુત કિનારીએ સૂર્યોદય-વિભૂતિઓ,
 ન દેખાતો જહીં સૂર્ય પ્રોજ્જવલંત વિલંબ કરતો હજુ.
 અત્યારે આપણે જોતા તે છે છાયા-માત્ર આગમનીયની.
 દૂર અજ્ઞાતની પ્રત્યે પૃથ્વીકેરી દૃષ્ટિ ઉન્મુખ થાય જે
 તે તો પ્રસ્તાવના માત્ર ભવ્યભવ્ય અધિરોહણની, જહીં
 સમ ભૂતલને ત્યાગી માનવાત્મા શોધવા નીકળી પડે
 સત્તાને પરમાત્માની અને દૂર પ્રભા શાશ્વત જ્યોતિની.
 છે આ જગત પ્રારંભ અને પાયો, પ્રાણ ને મન જે સ્થળે
 ઈમારતો કરે ઊભી પોતાનાં સપનાંતણી;
 અજન્મા શક્તિએ એક કરવું પડશે તહીં
 નિર્માણ સત્યતાતણું.

આપણે જે છીએ તે સૌ નથી માત્ર મૃત્યુએ બદ્ધ ક્ષુદ્રતા:
 મૃત્યુમુક્ત ભુલાયેલા ભાવો વિરાટ આપણા
 શૃંગોમાં આત્મના વાટ આવિષ્કારતણી જુએ;
 સત્-તાના વણમાપેલા વિસ્તારો ને ઊંડાણો આપણાં જ છે.
 અનિર્વાચ્ય ગુહ્યકેરી સાથ નાતો ધરાવતાં,
 નિગૂઢ, નિત્યભાવી ને અસાક્ષાત્કૃત કાલમાં,
 સ્વર્ગકેરાં પડોશીઓ શિખરો છે નિસર્ગનાં.
 આપણી શોધની પ્રત્યે સીલબંધ

પ્રદેશો આ ઉત્તુંગ શિખરોતણા,
 બહિઃપ્રકૃતિના માર્ગો વ્યવહારાર્થ, તે થકી
 આવેલા દૂર દૂર કે,
 એટલા તો ઉચ્ચ કે જ્યાં શ્વાસોચ્છ્વાસ
 આપણી આ મર્ત્ય એવી જિંદગીના ન ચાલતા,
 તેમની પ્રતિ નિર્દેશ કરે ઊંડો

ભુલાયેલો ગાઢ સંબંધ આપણો,
 ને ગુમાવેલ એ શુભ્ર આનંત્યોને
 સંમુદા ને પ્રાર્થનાનો સાદ મંદ સ્વરે થતો.

આપણા અંતરાત્મામાં દૃષ્ટિપાત થતો ના હોય આપણો,
 કે પોઢયા હોઈએ પૃથ્વીલોકની ચેતનામહી,
 તે છતાં આપણામાં છે અંશો જ્યોતિ પ્રત્યે વિકાસ પામતા,
 છે પ્રદેશો પ્રભાવંત, ને સ્વર્ગો સ્વસ્થભાવનાં,
 ભવ્યતાનાં ને મહંત મુદાનાં સ્વર્ણધામ છે,
 દેખી કો ન શકે એવા દેવતાને માટે દેવાલયોય છે.
 આપણામાં વિલંબાતી અરૂપા સ્મૃતિ છે હજુ,
 ને અંતર્મુખતા પામે દૃષ્ટિ ક્યારેક તે સમે
 પૃથ્વીનો પડદો અજ્ઞ
 આપણી આંખની સામે રહેલો ઊંચકાય છે;
 ને અલ્પ કાળને માટે ચમત્કારી મુક્તિનો લાભ થાય છે.
 પામેલા જિંદગી રૂપે ચાપડાએ બાંધેલી અનુભૂતિની
 આ સાંકડી કિનારીને પૂઠે આપણ રાખતા,
 સંચારો આપણા અલ્પ ને અધૂરી પહોંચોને તજી જતા.
 અવિનાશી પ્રભાકેરા પ્રદેશો અપ્રકંપ જે,
 નીરવા શક્તિનાં સર્વદર્શી શૂંગો સેવાતાં પક્ષિરાજથી,
 જ્યોત્સ્ના-જ્વાલાબ્ધિઓ ક્ષિપ્ર અગાધા સંમુદાતણા,
 ને ચિદાકાશના શાંત વિસ્તારો અણસીમ જે,
 ત્યાં આત્મા આપણા ભવ્ય ને એકાંત ઘડીઓએ જઈ શકે.
 આત્મોત્કાંતિતણી ચાલી રહેલી પ્રક્રિયામહી
 કોઈ વાર અનિર્વાચ્ય રહસ્યમયતા કરે
 પસંદ માનવાધાર ઊતરી આવવા અહીં.
 ઊર્ધ્વકેરી હવામાંથી આવે નીચે ઉચ્છ્વાસ એક ઊતરી,
 સાન્નિધ્ય ઊંચકાઈને આવે એક,
 જ્યોતિ એક થાય જાગ્રત દોરતી,
 એક નિઃસ્પંદતા વ્યાપી જતી સૌ કરણો પરે:
 કોઈ કોઈ સમે પાકે પાયે આરસ શિલ્પ શો
 પાષાણ-સ્થિરતા ધારી બને છે દેહ બેસણી,
 શાશ્વતી શાંતિની મૂર્તિ થતી સ્થાપિત જે પરે.
 ભભૂકતી પ્રવેશે છે શક્તિ એક આવિષ્કરણ લાવતી.

વિરાટ કોક ઊંચેના મહાભુવનખંડથી
ભીતરે ધૂસતું જ્ઞાન
પૂઠે ખેંચી ભાસમાન સમુદ્રો નિજ લાગતું,
ને એ શક્તિ તથા જ્યોતે થતી પ્રકૃતિ કંપિતા.
કોઈ વાર આપણો લે કબજો કો દિવ્ય વ્યક્તિ મહત્તરા,
ને તે છતાંય જાણીએ આપણે કે એ વ્યક્તિ આપણી જ છે:
આત્માઓનો આપણા યા અર્ચાએ નાથ આપણે.
પછી આણું થઈ તૂટી પડે ક્ષુદ્ર દેહાભિમાન આપણું;
પોતે છે ભિન્ન કે એવો તજી આગ્રહ સર્વથા,
જુદા જન્મતણો મૂઠ આચાર પાળવો તજી,
સૃષ્ટિ ને ઈશની સાથે એક્યમાં એ રાખી આપણને જતું.
અંતર્દાપો જળાવેલા હોય, ને જિંદગીતણા
માનીતા બહાર રાખેલા હોય મહેમાન, તે સમે
એકાકી આપણો આત્મા બેસી વાતો

કરે પોતાતણાં ગૂઠ અગાધ શું.

તે વાર કરતી ખુલ્લાં નિજ દ્વારો વિશાળતર ચેતના;
અકાળ મહિમાકેરું રશિમ એક ઊતરી ક્ષણ આવતું,
આપણી બંદિ ને દીપ્ત માટી સાથે અનુસંધાન સાધતું,
આપણાં જીવનો પરે

મહાકાય જતું મારી પોતાની શુભ્ર છાપ એ.
ક્ષેત્રે વિસ્મૃતિના મર્ત્ય મનના, ધ્યાનને લયે
દ્રષ્ટાની બંધ આંખોની સામે પ્રાકટય પામતા,
આ પૃથ્વીની ન એવી કો અપૂર્વ અનુભૂતિને
થતા પ્રત્યક્ષ ઊડિરા એકાંતે અંતરાત્મના.
બને ગોચર સંજ્ઞાન-સંકેતો શાશ્વતીતણા.
સામે ખુલ્લું થતું સત્ય મન જાણી શક્યું ન જે,
સુણતા આપણે મર્ત્ય કર્ણે જે ન કદી સુણ્યું,
થતાં સંવેદનો સ્થૂલ ઈન્દ્રિયે ન કદી થતાં,
સામાન્ય હૃદયો જેથી ડરી જેને હઠાવતાં,
તેને પ્રેમ આપણો દે પસંદગી.

પ્રકાશમાન સર્વજ્ઞ સામે ચિત્ત આપણાં ચુપકી ઘરે:
 આત્માના આલયોમાંથી આહ્વાન એક સાદ દે;
 સુવર્ણોજ્જ્વલ એકાંતોમહીં અમર અગ્નિનાં
 ભેટો આપણને થાય ઈશ-સ્પર્શે જન્મતી સંમુદાતણો.
 રહેતો આપણામાં ને આપણાથી અજાણ જે
 તે બૃહત્તર આત્માનાં આ છે સહજ લક્ષણો;
 માત્ર ક્યારેક આવે છે આ પ્રભાવ સુપાવન,
 સમર્થતર કલ્લોલો ભરતીના ધારે જીવન આપણાં,
 ને દિવ્યતર સાન્નિધ્ય ચલાવે છે ચિદાત્મને.
 કે ફાટી નીકળે કેંક પાર્થિવાવરણો થકી,
 શ્રી અને સુષમા એક આધ્યાત્મિક પ્રકાશની,
 જિહ્વા મર્મરતી સ્વર્ગધામના એક અગ્નિની.
 એ છે આપણ પોતે ને જેનો આપણને થતો
 ભાવાનુભવ એવો કો અજાણ્યો એક ઊર્ધ્વનો,
 અદૃષ્ટ એ પ્રવર્તે છે જાણે પોતે નથી એવા પ્રકારથી;
 રેખા અનુસરે છે એ અનાદ્યનંત જન્મની,
 છતાં એ મરતો લાગે એના મર્ત્ય દેહના મૃત્યુ સાથમાં.
 ભવિષ્યે પ્રભુ-પ્રાકટ્ય થવાની હોઈ ખાતરી
 પણો ને ઘટિકાઓની ગણના કરતો ન એ;
 મહાન, ધીર, ને શાંત જોતો એ શતકો જતાં,
 ખાતરીબંધ ને બુદ્ધિપૂર્વ વિશ્વ-

શક્તિકેરા કાર્યની પ્રક્રિયામહીં,
 આવિષ્કાર બધાકેરો કરનારા કાળની દીર્ઘ કૂચમાં
 આપણા પલટાકેરો ધીરે થાતો ચમત્કાર પ્રતીક્ષતો.
 છે એ મૂળ અને ચાવી સમસ્યાની સર્વતોભદ્ર ચાલતી,
 અધિમાનસ એ મૌન, અવાજ અંતરાત્મનો,
 હૃદયે રાજમાના એ મૂર્તિ પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠિતા,
 ભિત્તિ-મુક્ત બૃહત્તા એ, ને અગાધ ઊંડું છે એક બિન્દુ એ,
 આભાસો અવકાશે જે ગૂઢગૂઢ, સત્ય એ તે સમસ્તનું,
 પ્રયાસો આપણા જેને માગે તે સત્સ્વરૂપ એ,

આપણાં જીવનોકેરો ગુપ્ત ને ભવ્ય ભેદ એ.
 પ્રભુના મધુકોષોમાં મધુનો એ મહાનિધિ,
 તિમિરાવરણે છાઈ ઉજ્જવલંત મહાધુતિ,
 પરમાત્મપ્રભાકેરો મહિમા દિવ્ય આપણો,
 વિશ્વાનંદતણો ઉત્સ સુવર્ણવર્ણ આપણો,
 ઢાંકયું મૃત્યુ-પિછોડીએ આપણું અમૃતત્વ એ,
 આપણી અણજન્મેલી દિવ્યતાનું સ્વરૂપ એ.
 ક્ષણજીવી વસ્તુઓનું સુપ્ત શાશ્વત બીજ જ્યાં
 ત્યાં એ પ્રારબ્ધ આપણું
 આપણે કાજ સંરક્ષી રાખી મૂકે આત્માનાં ગહનોમહી.
 સજ્જડબંધ બીડામાં છુપાવેલી આપણી જિંદગીતણા,
 જાદૂઈ એક ચાવી છે હમેશાં આપણી કને.
 દેદીપ્યમાન કો એક સાક્ષી મંગલ મંદિરે
 કાળમાં થઈને જોતો, જોતો અંધ દીવાલો પાર રૂપની;
 એની આવૃત્ત આંખોમાં અકાલ જ્યોતિ એક છે;
 વાણીએ વર્ણ્ય ના એવી વસ્તુઓ ગુપ્ત એ જુએ,
 જાણે છે લક્ષ્ય એ ભાન વિનાના વિશ્વલોકનું,
 ને યાત્રી વરસોકેરા રહસ્યમય હાઈનું.

કિંતુ સૌ પડદા પૂઠે, સૂક્ષ્મે સ્થિત, નિગૂઢ છે;
 એને જરૂર છે અંતઃસ્ફુરણાયુક્ત હાઈની
 ને અંતર્મુખતાતણી,
 અધ્યાત્મ-દૃષ્ટિની શક્તિકેરી એને જરૂર છે.
 નહીં તો આપણા જાગ્રત્ મનકેરી ક્ષુદ્ર ક્ષણિક દૃષ્ટિએ
 લાગે કે છે જિંદગીનો સંદિગ્ધ માર્ગ આપણો
 લક્ષ્યહીન મુસાફરી,
 કો દૈવયોગના દ્વારા નક્કી નામ કરાયલી,
 કે કો સંકલ્પના સ્વૈર કાર્યનું પરિણામ એ.
 અવશ્યંભાવિતા યા એ ધ્યેયહીના અકારણા
 ઈચ્છાવિરુદ્ધ છે જેને પડયું પ્રકટવું અને

અસ્તિમાં આવવું પડ્યું.

કેં ન જ્યાં સ્પષ્ટ ને નક્કી એવું જે આ ક્ષેત્ર સધન તે મહી
લાગે આપણને પ્રશ્નરૂપ હસ્તીય આપણી,
આપણી જિંદગી લાગે પ્રયોગ કિલ્બટતાભર્યો,
ને જીવ આપણો એક અજાણ્યા અજ્ઞ લોકમાં
કોક ટમકતી જોત જેવો અસ્થિર લાગતો,
ને પૃથ્વી કો અકસ્માત જડ યાંત્રિકતાભર્યો,
મૃત્યુની જાળ જે મધ્યે ભાગ્યયોગે આપણે પ્રાણ ધારતા.
શીખ્યા જે આપણે છીએ તે જણાતું સાશંક અનુમાન સૌ,
થયેલી પ્રાપ્તિઓ લાગે માર્ગ માત્ર તે તબક્કો જ એક ત્યાં,
જેનો આગળનો છેડો છુપાયેલો આપણી દૃષ્ટિથી રહ્યો,
ઘટના યા અકસ્માત, યા દૈવયોગનો વિધિ.

અજ્ઞાતમાંથી થાય અજ્ઞાતે આપણી ગતિ.

ઉત્તર નહિ પામેલા પ્રશ્નોકેરી છાયાઓ ભૂતિભૂખરી
ઘેરી હમેશ રાખે છે અહીંયાંની આપણી અલ્પ જિંદગી;
કાળા અચિત્તણાં ગુહ્યો સંજ્ઞાહીન ને ઉકેલાયલાં ન, તે
આરંભાતી ભાગ્યકેરી રેખા પૂઠ ખડાં થતાં;
નાશવંતા દેહકેરા ને અર્ધદીપ્ત ચિત્તના
બીજરૂપ અભીપ્સા જે, તે ઘેરી રાત્રિની મહી
સદા માટે ગુમાવેલી અમૃત જ્યોતિની પ્રતિ
સચેતાગ્નિતણી એક શિખા ઊર્ધ્વ એકાકી નિજ ઊંચકે.
એકમાત્ર સુણે છે એ પડઘો નિજ સાદનો,
ને અજ્ઞ માનવી હૈયે આણો ઉત્તર આવતો,
ને પોતે કેમ આવ્યો છાં ને કેમ દુઃખ છે અહીં

તેહને સમજ્યા વિના,

અનુજ્ઞા પ્રભુ જે આપે જિંદગીના વિરોધાત્મક ભાસને,
કાળમાં અમૃતાત્માના જન્મના કૂટ પ્રશ્નને
પોતા સામે નિહાળતો.

સર્પાકાર જતા માર્ગે કલ્પોના કુંડલાકૃતિ
કૃષ્ણતામાં નિજાજ્ઞાન ક્રમણોની,

પૃથ્વી દેવી પરિશ્રમપરાયણા
 કાળના રણની રેતી પસાર કરતી જતી.
 એનામાં એક છે સત્-તા જેને જાણી લેવાની આશ એ કરે,
 પોતે જેને સાંભળી ના શકે એવો
 શબ્દ એક કૈંક તેને કહી રહ્યો,
 પોતે જેના રૂપને ના શકે જોઈ
 એવું એને બેળે પ્રારબ્ધ પ્રેરતું.
 પૃથ્વી શૂન્યમહી કક્ષા અચેતા નિજ આંકતી,
 મનોવિહીન પોતાનાં ઊંડાણોથી કરતી યત્ન ઊઠવા,
 જોખમી જિંદગી લાભે, લાભે હર્ષ ફાંફાં ફોગટ મારતો;
 વિચાર એક જેનામાં આવે ખ્યાલ
 કિંતુ જેને ભાગ્યે જ જ્ઞાન થાય છે,
 ધીરે ધીરે જાગતો તે એનામાં ને ચિંતનાભાવ સર્જતો,
 જાગે વાણી ઉજાળંતી તેથી જ્યાદા લેબલોને લગાડતી;
 મહાસુખથકી ન્યૂન એવી એક ફફડાટ ભરી ખુશી
 હુમલો કરતી આવે આ સૌ સુંદરતા લઈ,
 અવશ્ય પામશે નાશ એવી સુંદરતા લઈ.
 પાય એના ખંચનારા દુઃખથી ગભરાયલી,
 વસ્તુઓ ઉચ્ચ છે જેની પ્રાપ્તિ બાકી તેનું ભાન ધરાવતી,
 સુખ-શાંતિ હરી એની લેનારી કો એક આંતર પ્રેરણા
 અનિદ્ર નિજ હૈયામાં એ અખંડિત પોષતી.
 આત્મસંગ્રામ દ્વારા ને દુઃખ દ્વારા પ્રકંપતા,
 જ્ઞાનહીન અને કલાન્ત અજય્યા એ ચહી રહી
 પૂર્ણતા શુદ્ધ પોતાના દૂષિતાત્મા માટે જેની જરૂર છે,
 નિજ પાષાણ ને પંકે પ્રભુકેરો એ પ્રાણોચ્છ્વાસ પ્રાર્થતી,
 પરાજય પછીયે જે રહે એવી શ્રદ્ધાની એ સ્પૃહા કરે,
 મૃત્યુ ના જાણતો એવા પ્રેમની એ વાંછે વિશ્વસનીયતા,
 નિત્યનિશ્ચયવંતા કો સત્યની પ્રાર્થતી પ્રભા.
 જ્યોતિ કો એક એનામાં બઢે, એ બોલતી બને,
 એ પોતાની અવસ્થાનું અને કીધેલ કર્મનું

જ્ઞાન મેળવતી થતી,
કિંતુ એક જરૂરી જે સત્ય છે તે હાથથી છટકી જતું;
પોતે ને સર્વ જેનું તે પોતે એક પ્રતીક છે
તે સર્વ સરકી જતું.

પ્રેરતો પગલાં એનાં કર્ણમાંહે જપતો સ્વર અસ્કુટ,
બળ જેનું લહે છે એ, અર્થ કિંતુ ન જાણતી;
જવલ્લે આવતાં થોડાં માર્ગદર્શક સૂચનો,
મસ્તિષ્ક ભેદતી એનું આવે જંગી ઝબકો પૂર્વજ્ઞાનની
ને ક્યારેક સ્વપ્નમાં ને ધ્યાનમાં એ હોય છે ઊતરેલ તે
સમે એ હોય છે ચૂકી સત્ય જે તે

એને ડોકું કાઢીને અવલોકતું,
ને જાણે લાગતું કે તે દૂર હોવા છતાંય છે
પોતાના અંતરાત્મમાં.

આવે છે પલટો પાસે, ભાગતો જે એના તર્કવિચારથી,
ને મોકૂફ હમેશાં જે બળાત્કારે યત્ન ને આશ પ્રેરતો,
ને છતાં મર્ત્ય આશાને માટે હિંમત ભીડવા
લાગતો એ મહાન હૃદયપારનો.

ઊર્ધ્વની શક્તિઓકેરું એને દર્શન ભેટતું,
જાણે કે કોઈ ખોવાયાં સગાંઓ પાસ આવતાં
હોય ના લઈને દૃષ્ટિ આભાવંતી

ને મહંત પડેલી નિજથી જુદી.
પછી પ્રેરાય છે પોતે જે નથી તે બધા પ્રતિ,
ને પોતાનું કદી નહોતું તેની પ્રત્યે નિજ બાહુ પ્રસારતી.
અચેત શૂન્યની પ્રત્યે લંબાવી નિજ બાહુઓ
અદૃશ્યરૂપ દેવોને ભાવાવેશે ભરી એ પ્રાર્થના કરે,
ને મૂગા દૈવ પાસેથી ને પ્રયાસે મચેલા કાળ પાસથી
યાચતી આરજૂ સાથે સૌથી જ્યાદા જેની એને જરૂર છે
ને એને કાજ જે સૌથી છે વધારે અગમ્ય તે
મન જેમાં ન માયાના આભાસો આવતા કને,
સંકલ્પ જે કરે વ્યક્ત દેવત્વ અંતરાત્મનું,

બળ જેને ન પડતું ઠોકરાવું સ્વવેગથી,
હર્ષ જે નિજ છાયાને રૂપે ખેંચી લાવતો નહિ શોકને.
આની છે ઝંખના એને, ને લાગે છે

એને કે એ નિર્માયાં નિજ કાજ છે:
પોતાનો હક છે એવો કરી દાવો માગે સ્વર્ગાધિકાર એ.
છે એનો વાજબી દાવો, અને એને

સર્વ-સાક્ષી દેવો સંમતિ આપતા,
બુદ્ધિની જ્યોતિથી મોટી જ્યોતિ જે એક તે મહી
સ્પષ્ટરૂપ જણાય એ:

દસ્તાવેજો એહના છે અંતઃસ્ફુરણ આપણાં;
ઈનકાર કરે જેનો વિચારો અંધ આપણા

તેને આત્મા આપણા અપનાવતા.
પાંખવંતી કલ્પનાઓ પૃથ્વીની નભપુષ્પ શી,
સ્વર્ગમાં તે સત્યકેરા તેજી ઘોડા બની જતી,
અને અશક્ય છે જે તે પ્રભુકેરી નિશાની ભાવિ વસ્તુની.
વર્તમાન દશા પાર કિંતુ જોવા વિરલા જ સમર્થ છે,
યા છલંગી જવા વાડ જટિલા આ આપણી ઈન્દ્રિયોતણી,
જે બધું બનતું પૃથ્વી પરે, ને જે બનતું પારપાર, તે
મર્યાદામુક્ત કો એક યોજનાનાં જ અંગ છે,
જેને સ્વહૃદયે રાખે અને જાણે માત્ર એકસ્વરૂપ જે.
આપણી ઘટનાઓ જે બાહ્યકેરી તેનું છે બીજ ભીતરે,
ને આકસ્મિકતા જેવું અનિયંત્રિત દૈવ જે,
સમજાય ન એવો જે પરિણામોકેરો મોટો સમૂહ આ,
તે રેખાંકન છે મૂક સૂચવંતુ

સત્યોને જે અણદીઠ પ્રવર્તતાં.
અજ્ઞાતરૂપનાં ધારાધોરણોથી જ્ઞાત સૃષ્ટિ રચાય છે.
આપણા જીવનાભાસો સર્જનારા બનાવ જે
તે ગુપ્ત લિપિ છે જેનાં ગૂઢે કંપન જાગતાં,
જવલ્લે કરતા જેનો અચિંતો યોગ આપણે
કે અસ્પષ્ટપણે જેની કરતા અનુભૂતિઓ,

દાબી રખાયલી સત્ય ચીજોનું પરિણામ એ,
 પાર્થિવ દિવસે જેનો ભાગ્યે ઉદય થાય છે:
 અકસ્માત પ્રસંગોની મધ્યમાં બોગદું કરી નિગૂઢ શક્તિઓતણા
 આત્માના સૂર્યમાંથી તે પોતાનો જન્મ પામતા.
 પરંતુ કોણ ભેદીને ગૂઢ ભૂગૂહ-ગર્તને
 જાણશે કે કઈ આત્માકેરી ઊંડી જરૂરતે
 દૈવિક કર્મ ને તેના પરિણામકેરો નિર્ણય છે ક્યો ?
 રોજિંદાં કર્મની રૂઢ રીતિમાં લીન આપણી
 આંખો બહારના દૃશ્યે માંડેલી મીટ રાખતી;
 ઘટના-ચક્રનો ઘોર આપણે સુણતા ધ્વનિ,
 આશ્ચર્ય પામતા ગુપ્ત કારણે વસ્તુઓતણા.
 કિંતુ જો આપણે આત્માવસ્થા રાખી શકીએ આપણી મહી,
 મોં-ઢાંક્યો દેવતાકેરો સાંભળી જો શકીએ સાદ આપણે,
 તો પૂર્વદૃષ્ટિ સંપન્ન જ્ઞાન જેહ તે બની જાય આપણું.
 અત્યંત વિરલું છે એ કે જે અવશ્ય આવશે
 તેની નંખાય છે છાયા ક્ષણમાં જ

જ્ઞાનકેરી ગુપ્ત ઈન્દ્રિયની પરે,
 જેને સંવેદના થાય ઘક્કો દેતા અદૃશ્યની,
 ને જવલ્લે જ જે થોડા આનો ઉત્તર આપતા
 તેઓમાં વિશ્વરૂપિણી
 સંકલ્પશક્તિ પોતાની મહાભારત પ્રક્રિયા
 દ્વારા નિજ સ્વરૂપને
 આપણી દૃષ્ટિને માટે સુગોચર બનાવતી,
 આપણા મનની સાથે એકતામાં સ્થાપતી મન વિશ્વનું.
 આપણે અવલોકીએ, સ્પર્શીએ, ને વિચારથી
 તર્ક બાંધી શકીએ જે તણો તેની ખીચોખીચ કમાનમાં
 આપણી પહોંચને માટે સીમા નક્કી થયેલ છે,
 ને જવલ્લે પ્રબોધાતી જ્યોતિ અજ્ઞાતરૂપની
 પેગંબર અને દ્રષ્ટા આપણામાં જગાડતી.
 આપણું ક્ષેત્ર છે બાહ્ય ને તાત્કાલિક જેહ તે,

મૃત ભૂત બનેલો છે પૃષ્ઠભૂમિ અને આલંબ આપણો;
આત્મા છે મનનો બંદિ, આપણા કર્મના બની

રહીએ દાસ આપણે:

કરી ન શકતા દૃષ્ટિ મુક્ત જોવા માટે પ્રજ્ઞાન-સૂર્યને.
પશુ-માનસ જે અલ્પ કાળનું તે તણો વારસ માનવી,
હજુ બાળક ઓજસ્વી હસ્તે પ્રકૃતિ માતના,
પરંપરા પળોકેરી, તેમાં જીવન ધારતો;
બદલાતા વર્તમાન પર એનો અલ્પ શો અધિકાર છે;
સ્મૃતિ એની રહે તાકી ભૂત શા ભૂતની પ્રતિ,
ભાગે ભવિષ્ય એનાથી, ગતિ એની જેમ જેમ થતી જતી;
કલ્પેલાં કપડાં જોતો, મુખ એ ન નિહાળતો.
સજ્જ સીમિત સંદિગ્ધ બળથી એ બચાવતો
વિરોધી દૈવથી પોતે રળેલાં ફળ કર્મનાં.
સાથી એની પ્રાજ્ઞતાનો છે અજ્ઞાન મથામણ કર્યે જતું.
પરિણામ સ્વકૃત્યોનું જોવાને એહ થોભતો,
નિશ્ચય સ્વવિચારોનો કરી જોવા પ્રતીક્ષતો,
પોતે શું કરશે પ્રાપ્ત ને ક્યારે તે ન જાણતો,
જાણતો નહિ અંતે એ રહેશે કે નહીં પાછળ જીવતો,
કે પૂર્વકાલના હાથી કે ભલ્લૂક સમ એ નાશ પામશે
પૃથ્વી ઉપરથી, પોતે છે રાજા રાજમાન જ્યાં.
પોતાના જીવનોદેશકેરું ભાન ન એહને,
પોતાના ઉચ્ચ ને ભવ્ય ભાગ્યને એ ન જાણતો.

અમર્ત્ય નિજ કૂટોએ

દીવાલો પાર દિક્-કાળકેરી છે વાસ જેમનો,
વિચાર-બંધનોથી જે મુક્ત છે જીવનેશ્વરો,
નિર્માણ, દૈવ, સંકલ્પ શક્તિકેરી પર જે આંખ રાખતા,
પ્રવીણ જે પ્રમેયે છે જગકેરી જરૂરના,
કાળની ગતિને આપે પલટો જે
તે કલ્પદ્યુતિ ને ઓજ જોવાને શક્તિમાન જે,
ન શોધાયેલ લોકોથી આવે છે જે જ્યોતિની કેસરો ધરી,

ને ઊંડા અંધ હૈયાએ જગ જ્યારે લાગેલું હોય છે શ્રમે,
ત્યારે

અગાઉથી ન જોયેલા બનાવોની પડઘીઓ છલંગતી
સુણે છે લાવતી પાસે ઊર્ધ્વના અસવારને,
ને કોલાહલ પૃથ્વીના અને ચોકેલ બૂમની
પ્રત્યે ધીરગભીર જે,

તે દેવો અમરાત્માઓ આવી આમ
પ્રભુના મૌનના શૈલો પ્રત્યે પાછા ફરી જતા;
છલંગે વીજળી જેમ, જેમ જાય મેઘમાળા ગડૂડતી,
તેમ તે જાય છોડીને નિશાનીઓ

પાદાકાંત દ્વયે જિંદગીતણા.

વિશ્વથી ઊર્ધ્વમાં ઊભા સ્રષ્ટાઓ વિશ્વના રહે,
ગોચરા સૃષ્ટિમાં જોતા એના નિગૂઢ મૂળને,
ઠગારી બાહ્ય લીલાની પ્રત્યે લક્ષ્ય ન આપતા,
ક્ષણના કાર્યમાં વ્યગ્ર સંચાર પ્રતિ ના વળે,
કિંતુ તે સ્થિર ધારીને ધીરતા અજ-આત્મની,
કાર્ય-કારણને જોતી આંખ જોતી ન જેમને,
માનવી ભૂમિકાકેરે ઘોંઘાટે ન સુણાય જે,
તે ઘોર કાળ-ગાળાઓ વટાવી પાસ આવતાં
દૂર ભાવિતણાં ધીરાં પગલાં પ્રતિ કાન દે.
સાવધાન બનેલા એ કો અદૃષ્ટ એક સત્યતણી પ્રતિ
ભાવિને ભાખનારી ને ન દેખાતી પાંખોનો પકડે રવ,
અવાજો પકડે કોઈ એક અગાધ મર્મના,
જડ-નિદ્રાતણે હૈયે ચિંતામગ્ન ગગણાટો સુણાંત એ.
બેતમા જિંદગીકેરા કર્ણોએ જે ગુમાવ્યા મર્મરધ્વનિ
તેમને એ ગ્રહી શકે,

હૈયાકેરા ઘેરા ગહન શ્રોત્રથી

ચિંતનાની સર્વજ્ઞાન સમાધિમાં

ઈશ્વરાદેશની વાણી કરી ગ્રહણ એ શકે.

પસાર થઈ જાનારી આશાઓની ભ્રમણાઓતણી પરે,

આભાસની તથા વ્યક્ત કૃત્યની પીઠ-પૂઠળે,
 ઘડિયાળતણા કાંટા જેમ ચાલંત દૈવની
 અને અસ્પષ્ટતાયુક્ત તર્કાનુમાન પૂઠળે,
 બળોના મલ્લયુદ્ધે ને ખૂંદતા ચરણોવચે,
 જય-યુદ્ધ-વિષાદોના વચગાળામહી થઈ,
 શંકાગ્રસ્ત દિનોમધ્ય ધ્યાનમાં ના

આવે એમ વળાંકો લઈને જતા,
 પોતાનો અંત ના જોતા લાંબા પથતણી પરે,
 હૈયું પૃથ્વીતણું જેને માટે પોકારતું રહે
 તે મહાનંદને તેઓ સાવધાન નિહાળતા
 ને તેની ભેટને માટે ગાફેલ ગતિમંત આ
 દોરી જગતને જતા.

છન્નવેશે છુપાયેલો પરમેશ પરાત્પર
 થશે આરૂઢ આ રીતે સ્વસિંહાસનની પરે.
 અંધારું ગાઢતા ધારે પૃથ્વીકેરા હૈયાને ગૂંગળાવતું,
 દીપ રૂપે હોય માત્ર સ્થૂલ મન મનુષ્યનું,
 તે વેળા રાતના ચોર જેમ સંતાઈ ચાલતો
 એના ઘરમહી એક અણદીઠ પ્રવેશશે.
 સ્વલ્પ સુણાય એવો કો અવાજ એક બોલશે
 અને આત્મા એને આધીન વર્તશે,
 મનના અંતરાવાસે ચુપકીથી શક્તિ એક પ્રવેશશે,
 દારો જીવનનાં બંધ મોહિની ને એક માધુર્ય ખોલશે,
 જીતી સુંદરતા લેશે જગ વાંધો ઉઠાવતું,
 ઓચિંતી કબજે લેશે સૃષ્ટિને જ્યોતિ સત્યની,
 પ્રભુ છૂપો પ્રવેશીને
 બલાત્કારે મહાનંદ લેતું હૈયું બનાવશે,
 ને પૃથ્વી અણધારેલી રીતે દિવ્ય બની જશે.
 પેટાવશે અચિત્-તત્ત્વે બ્રહ્મજ્યોતિ, દેહમાં, બસ દેહમાં
 પ્રાદુર્ભાવ પામવાની પવિત્ર જન્મની ક્રિયા,
 પ્રબુદ્ધ બનશે રાત્રી તારાઓના સ્તોત્રસંગીતની પ્રતિ,

સુખે સંપન્ન યાત્રાનું દિવસો રૂપ ધારશે,
 સનાતનતણી શક્તિતણો અંશ થશે સંકલ્પ આપણો,
 વિચાર આપણો જાશે બની રશિમ અધ્યાત્મ-સૂર્યમાળનું.
 કોઈ હજુ સુધી જેને સમજે ના તેને થોડાક દેખશે;
 ડાહ્યાઓ કરતા વાતો કે સૂતા જે સમે હશે
 તે દરમ્યાનમાં દેવ વૃદ્ધિંગત થતો હશે;
 કેમ કે ન ઘડી એની હશે આવેલ ત્યાં સુધી
 ઉપસ્થિતિતણું જ્ઞાન માનવીને થશે નહીં,
 ન કાર્ય પડશે પાર ત્યાં સુધી ના એમાં વિશ્વાસ બેસશે.

પોતાના સત્યના જ્ઞાન વિનાની એક ચેતના
 આડે માર્ગે દોરનારી ઉષાઓને શોધવા નીકળેલ જે,
 આત્માના શ્યામ ને શુભ્ર અંતોની વચગાળ, તે
 સમગ્રરૂપ દેખાતી અર્ધ-જ્યોતિ મધ્યમાં સંચરે અહીં:
 સત્-તામાં એક છે ખાલી ગાળો જે, તે પરિપૂર્ણ વિચારમાં
 અને સમગ્રતાયુક્ત શક્તિમાં કાપ મૂકતો;
 ચકરાવે ફરે એ, કે રહે ઊભી અસ્પષ્ટ અંતરાળમાં
 નિજ આરંભ ને અંત વિષે સંદેહ રાખતી,
 કે જાય દોડતી અંત વિનાના માર્ગની પરે;
 આદિ સંધ્યાથકી દૂર, દૂર અંતિમ જ્યોતથી
 રહે એ કો બેશુમાર શૂન્ય અચેતની મહીં,
 વિરાટ રિક્તતામાં કો આગ્રહી ચિંતના સમી,
 જેમ દુર્બોધ કો વાક્ય મનને લાખ લાખ કે
 અર્થોની સૂચના કરે,
 તેમ તે આપતી અર્થ આ આકસ્મિક સૃષ્ટિને.
 શંકાસ્પદ પ્રમાણોને આધારે સ્થિત તર્ક કો,
 ઊલટો સમજાયેલો સંદેશો, ને

લક્ષ્ય-ભૂલ્યો વિચાર ગૂંચવાયલો,
 કે વિશ્વ-વાણીના શબ્દકેરો એકાદ ખંડ કો,-
 આટલું જ બોલવાને સમર્થ એ.

અક્ષરો બે મહાકાય રાખતી એ અર્થની શૂન્યતાભર્યા,
 ને દરમ્યાન વચ્ચેની સંજ્ઞાને એ રજા વગર ફેરવે
 જે વહી જાય છે ભેદી સમસ્યા રૂપ વિશ્વને,
 જાણે કે ભાવિ કે ભૂત વિનાનું વર્તમાન કો
 એના એ પરિવર્તોની પુનરાવૃત્તિઓ કરી
 ઘરી ઉપર પોતાની નિજ નિઃસાર શૂન્યમાં
 ગોળ ગોળ ફર્યા કરે.

આમ સૃષ્ટિતણો હેતુ અવગુંઠિત થાય છે;
 પૂર્વ અપર સંબંધ વિના પાનું વંચાયે વિશ્વનું યતઃ
 અજાણી લિપિની જેમ ચિહ્નો એનાં તાકે છે આપણી ભણી,
 જાણે કોઈ વિદેશીય વાણીકેરે પટંતરે,
 કે ચાવી વણની ગુપ્તસંજ્ઞાલિપિ વિભાસ્વરા,
 દૃષ્ટાંતાત્મક કો એક પરમોચ્ચ કથાનો અંશ હોય ના.
 મર્ત્ય જીવતણી આંખો સામે ધારણ એ કરે
 નિરર્થક ચમત્કારકેરા ભવ્ય સ્વરૂપને,
 ક્ષણેક ટકવા માટે વેડફી જાત નાખતી,
 કાળકેરી કિનારીએ જન્મ ને મૃત્યુમાં થઈ
 વહેનારી નદી છે એ જે કદી ના નિજ સાગર પામતી;
 રાત્રિમાં એક જે અગ્નિ તે છે એના તેજસ્વી કાર્યની પ્રભા.
 વિયુક્ત હવણાં છે જે વિપરીત અને દ્વિધા
 કદી એકત્ર ના થાય એવા દૂર ઉત્કૃષ્ટ ગોલકોમહી,
 યા રાત્રિ-દિનના સામસામા દૂર ધ્રુવો સમું
 છે તેનો સાધવો યોગ, આપણી એ ગાઢ ગાઢ જરૂર છે.
 આપણે પૂરવાનો છે

ઘોર ગાળો આપણો જ રચાયલો,
 અનંતતાતણા ખુલ્લા સ્વરો સાથે
 બંધ વ્યંજન એકાકી સાંતકેરો યોજવાનો રહ્યો ફરી,
 આરોહશીલ આત્માની સંયોગી-ભૂમિ સાંકડી
 એવી વિગ્રહરેખાએ સાંધવાનાં છે પદાર્થ તથા મનઃ
 વસ્તુઓમાં રહ્યો છે જે ગૂઢ સંબંધ, તેહને

આપણે કરવાનો છે તાજો પાછો નવેસર,
આપણાં હૃદયોએ છે સંભારીને

લાવવાની લુપ્ત દિવ્યાત્મભાવના,
નિર્માણ કરવાનું છે પૂર્ણ શબ્દતણું પુનઃ,
આપણે જોડવાના છે એક નાદે આદિ ને અંત્ય અક્ષરો;
આત્મા ને પ્રકૃતિ ત્યારે એકરૂપ બની જશે.
ઘરાવે છે અંત બે આ રહસ્યમય યોજના.
આત્માકેરા ચિહ્નહીન બૃહદાકાશની મહી,
શુભ્ર દિગંબરી એકરૂપ રે'નાર મૌનમાં
નિરાળાં, સ્વર્ણ સૂર્યોની આંજી દેતી પ્રભા સમાં,
મર્ત્ય આંખે ન સહેવાતા કિરણે આવરાયલાં,
પ્રભુનાં ચિંતનોકેરા એકાન્તે પ્રજ્વળી રહ્યાં
સામર્થ્યો બ્રહ્મનાં મુક્ત નિરપેક્ષ વિરાજતાં.
ઘવાયેલાં ઉરો જેની સમીપે ન જઈ શકે,
શોકને અવલોકતા કલ્પને મળતાં ન જે,
નાખતી દુઃખની ચીસ શક્તિથી દૂર જે રહે,
તે પ્રહર્ષ, પ્રભા તે, ને તે સૂમસામ ચૂપકી
વસે એના અવિચ્છેદ પરમાનંદની મહી,
આત્મજ્ઞાન અને આત્મશક્તિમાં અણિશુદ્ધ એ
શશ્વત્ સંકલ્પમાં શાંત લેતાં આરામ એ રહે.
એના નિયમને માત્ર લેખામાં લે,

આજ્ઞાધીન એક એને જ એ રહે;
નથી પહોંચવા માટે એમને કાજ અંત કો,

લક્ષ્ય સિદ્ધ કરવાનુંય કો નથી.

દુરારાધ્ય રહેલાં એ અકાળ નિજ શુદ્ધિમાં
ન કો સાટું, ન કો લાંચ પૂજારૂપી લેવાનું એ કબૂલતાં;
બૂમથી બંડકેરી ને અજ્ઞાની પ્રાર્થના થકી

વિચાલિત થયા વિના

આપણાં પુણ્ય ને પાપ નથી લેતાં હિસાબમાં,
નમી ન પડતાં તેઓ સ્વરોને યાચનાતણા,

દોષ ને દોષના રાજ્ય સાથે કોઈ આપ-લે કરતાં નહીં:
 સત્યના મૌનકેરી એ રક્ષાનાં કરનાર છે,
 સાયવી રાખતાં તેઓ નાફેર ફરમાનને.
 એમના બળનું મૂળ છે ઊંડી શરણાગતિ,
 નિષ્કંપ ઐક્ય છે માર્ગ એમનો જાણવાતણો,
 સુષુપ્તિ સમ તેઓનું કાર્ય નિશ્ચલતાભર્યું,
 શાંતિમાં, ન્યાળતાં ક્ષોભ મચેલો તારકો તળે,
 અમર્ત્ય, મૃત્યુ ને દૈવકેરાં કાર્ય નિરીક્ષતાં,
 નિશ્ચલાત્મ નિહાળતાં સહસ્રાબ્દો સરી જતાં,
 વિધિનો નકશો લાંબો રહેલો હોય ઊકલી

તે વારે એ નિર્લિપ્ત સ્થિતિ રાખતાં,
 સમ દૃષ્ટે નિહાળે એ આપણી સૌ મથામણો,
 ને તે છતાંય તેઓના વિના હસ્તી શક્ય વિશ્વતણી નથી.
 કામના, ઘોર નિર્માણ ને આશાથી અભેદ એ,
 અનુલ્લંઘ્ય અવસ્થા જે એમની સ્થિર શક્તિની,
 ટકાવી રાખતી તેહ પારાવાર મોટા ભુવન-કાર્યને;
 અજ્ઞાન જગનું દીપ્ત એમના જ્ઞાનથી થતું,
 એ ઉદાસીન છે તેથી જગની ઝંખના ટકે.
 આરોહણાર્થ આકર્ષે જેમ ઊંચું નીચેનાને નિરંતર,
 બૃહત્તાઓ જાય ખેંચી ક્ષુદ્રતાને જેમ વિરાટ સાહસે,
 દૂર ઊંચે રહી તેમ તે સામર્થ્યો મનુષ્યને
 પ્રેરતાં કરવા પાર મર્યાદાઓ સ્વભાવની.
 વિવાહિત થવા માટે શાંતિ સાથ સનાતની
 ઊછળે ઊર્ધ્વ ઉચ્છ્વાસે આવેશી ભાવ આપણો,
 વામણી શોધમાં વ્યગ્ર આપણું મન સાધવા
 સંયોગ સર્વવિદ્કેરી શક્તિ સાથ સમુત્સહે.
 રચ્યું નરક જેણે તે પ્રાણતાને શાંત સંમતિ આપતાં,
 મૃત્યુ ને અશ્વની કૂર સ્વીકારતાં અરવે ઉપયોગિતા,
 ક્રમે ક્રમે જતાં કાળ-પગલાં માન્ય રાખતાં,
 વિશ્વના ઉરને ડંખી રહેલા શોકની પ્રતિ

ધ્યાન દેતાં ન લાગતાં,
 એના દેહ અને પ્રાણ દારનારાં
 દુઃખકેરી પ્રતિ લાપરવા સમાં;
 હર્ષ ને શોકની પાર સંચાર થાય એમના
 એ ભવ્ય મહિમાતણો;
 વિનાશી શુભમાં હિસ્સો કશોયે એમનો નથી
 મૂક ને શુદ્ધ તેઓ ના ભાગીદાર પાપના કૃત્યમાં બને;
 નહિ તો બળ તેઓનું બની બાંગું
 બચાવી શકતું નથી.
 ઈશના અતિરેકોમાં રહેલા સત્યની પ્રતિ
 રાખનારા સભાનતા,
 સજાગ સર્વને જોતી શક્તિની ગતિની પ્રતિ,
 દીર્ઘ સંદિગ્ધ વર્ષોના ધીરા સાહસની પ્રતિ
 ઓચિંતું શુભ શોકાર્ત્ત કર્મોમાંથી જન્મે તે પ્રતિ જાગ્રત.
 આપણે વ્યર્થ જે રીતે જોતા તેવી રીતે અમર ના જુએ.
 દેવ તો દેખતો છન્ન સ્વરૂપો ને પડદા પૂઠનાં બલો,
 જાણે છે એ વસ્તુઓનો ધર્મ, જાણે તેમની સહજ દિશા.
 ટૂંકા જીવનની કર્મે પ્રેરનારી
 ઈચ્છાથી એ હંકારાઈ જતો નથી,
 ઉત્તેજને કૃપાના ને ભયના ત્રસ્ત ના થતો,
 વિશ્વની ગ્રંથિને છોડી નાખવાની ન ઉતાવળ એ કરે,
 કે વિદીર્ણ વિશ્વ-હૈયું બસૂરાતું,
 સમાધાન તેનું ના સાધવા ત્વરે.
 જુએ છે વાટ એ કાળે ઘડીની શાશ્વતાત્મની.
 છતાંયે એક છે છૂપી આધ્યાત્મિક સહાય ત્યાં;
 ધીમી ઉત્કાંતિનાં ગોળ ગૂંચળાં વળતાં ચડે,
 ને વજ્રમાં થઈ માર્ગ કાપી કાઢી સૃષ્ટિ આગળ જાય જ્યાં,
 ત્યાં ઊંચે એક રાજે છે દૈવી કોઈ
 હસ્તક્ષેપ કરતું વચમાં પડી.
 હાં આકસ્મિક ભૂ-ગોળે ધૂમરાતા ન આપણે,

ગુંજાશ બહારનું કાર્ય કરવાને તજાયલા;
 'ભાગ્ય' નામે ઓળખાતી ગૂંચોવાળી અંધાધૂંધીમહી થઈ,
 મૃત્યુ ને પતનોકેરી કડવાશમહી થઈ
 પ્રસારેલો હસ્ત એક આપણાં જીવનો પરે
 છે એવું ભાન જાગતું.

આપણી નિકટે છે એ અસંખ્યાત દેહો ને જન્મનીમહી;
 નિશ્ચલ પકડે એની એ સલામત સાચવે
 આપણે કાજ સર્વોચ્ચ પરિણામ અનિવાર્ય નિમાયલું,
 ન જેને કોઈ સંકલ્પ લઈ લેવા સમર્થ છે,
 કે વિનાશક નિર્માણ કોઈ ના પલટાવવા,
 ને જે મુકુટ છે ઉચ્ચ સચેત અમૃતત્વનો,
 માનવી દૃઢ્યે ખેલવેલી જ્યારે
 મૃત્યુ સામે હામ ભીડી ને લીધી જિંદગી સહી
 તે વેળા મથને મંડયા આત્માઓને

પ્રતિજ્ઞાત થયેલું દેવરૂપ એ.

જે એકે વિશ્વ આ સર્જ્યું તે એનો નાથ નિત્યનો:
 આપણાં સ્ખલનો એનાં પગલાં પંથની પરે;
 આપણાં જીવનોમાં જે પલટા ઘોર આવતા
 તે મધ્યે કાર્ય એ કરે,
 યુદ્ધ ને શ્રમના ભારે શ્વાસોચ્છ્વાસો મધ્યે યે કાર્ય એ કરે,
 આપણાં પાપ, દુઃખો ને અશ્રુઓની મધ્યે યે કાર્ય એ કરે,
 એનું જ્ઞાન કરી દેતું રદ અજ્ઞાન આપણું;
 પડે આપણને જે જે આભાસી રૂપ ધારવાં,
 દુર્ભાગ્યો દૃઢ ને દૈવ ગમે તેવું હો ભલે વર્તમાનમાં,
 તણાવો ને કલેશ છોડી બીજું કાંઈ

આપણે ના જોવા સમર્થ હોઈએ,
 તે છતાં એ બધા મધ્ય થઈ આપણને જતું

દોરી એક મહાન માર્ગદર્શન.

આ વિશાળા ને વિભક્ત વિશ્વકેરી સેવા પૂરી કર્યા પછી
 પ્રભુનો પરમાનંદ ને છે એક્ય હકે સહજ આપણાં.

પંચાંગે તિથિ છે એક નક્કી અજ્ઞાતરૂપના,
 વર્ષગાંઠ નિમાઈ છે પરમશ્રેષ્ઠ જન્મની:
 તડકી-છાંચડીમાંથી પોતે જે ગતિ છે કરી
 તેને આત્મા વાજબી બતલાવશે,
 અત્યારે જે નથી યા છે દૂર તે સૌ
 સમીપસ્થ બની જશે.

આ પ્રશાંત અને દૂર રહેનારાં મહાબળો
 પ્રવૃત્ત આખરે થશે.

નિજ નિર્મિત કાર્યાર્થે સજ્જ નિશ્ચલ ભાવથી,
 નિત્ય-પ્રજ્ઞ કૃપાપૂર્ણ એ તેજોમૂર્તિ દૈવતો
 અવતારતણો આજ્ઞાશબ્દ માત્ર પ્રતીક્ષતાં
 કે કૂદી સેતુ બાંધી દે એ અજ્ઞાન-દરી પરે,
 સાજાસમા કરે પોલા જીવનગર્ત ઝંખતા,
 ને રસાતલ જેવા આ વિશ્વને પૂર્ણ દે ભરી.
 દરમ્યાન, અહીં સામે આવેલા આત્મને ધ્રુવે
 મનીષીની દૃષ્ટિ નીચે નિવાસાર્થે

પ્રભુએ જે રચેલ છે

તે ઊંડાણોકેરી નિગૂઢતામહી,
 વસ્તુઓના શ્યામ અંત નિકટે જ્યોતિ જે વસે
 તેની સાથે શુદ્ધ સોજા સત્યની માંડવાળમાં,
 હર્ષ ને શોકના મિશ્ર આ દિવ્ય છળવેશમાં,
 નિત્ય નિકટ આનંદ છતાં તેની

દીર્ઘ ને દૂર ખોજમાં,
 બન્યું છે જગ આ જેનું તે મહાભવ્ય સ્વપ્નમાં,
 કાળા કાલિયના પાયે ઊભેલા આ

સુવર્ણમય ધુમ્મટે,

ચિત્-શક્તિ કરતી કાર્ય હૈયે પ્રકૃતિના રહી
 કાળો કંચુક ધારીને મજૂરી એ કરે વિશ્વ-પ્રયોજને,
 અણજન્મેલ દેવોની માટીકેરી મૂર્તિઓ ઊંચકી જતી,
 અનિવાર્ય કલ્પનોને કરતી સિદ્ધ કાર્યથી,

ભાગ્યકેરી પટીઓથી વીંટાયેલી ને રુકાવટ વેઠતી,
 ધીર ધારી રક્ષનારી ન્યાસ ધીરા ને સનાતન કાળનો,
 ગુપ્ત સોંપાયલી કામગીરી સર્વ સમયે એ બજાવતી.
 અવગુંઠનમાં રે'તાં સત્તાવાહી
 ઊંડાણોમાં સર્વનું છે પૂર્વદર્શન એહને;
 શિખરો પરથી જોતી એક સંકલ્પશક્તિને
 દેતો ઉત્તર ઉદ્દેશ મૂકભાવે અચેત અતલોતણો,
 અને ઉત્ક્રમતા શબ્દકેરો ભારે ને અર્થજડતા ભર્યો
 પ્રથમાક્ષર પોતાનો પ્રકાશંતો અંત પોતે જ ધારતો,
 ને ઉચ્ચ જયનો મોટો અવતાર અંતરંગે પિછાનતો,
 ને પારાવાર આરોહ આત્માકેરો સંકેતે બતલાવતો.

પ્રત્યેક વસ્તુને લાગે કે પોતે છે એકલી ને અલાયદી,
 ત્યાં અહીં સર્વ છે એકમાત્ર એક

પરમાત્માકેરી જ પ્રતિમૂર્તિઓ:

એ છે તેથી જ છે તેઓ અને એના

શ્વાસોચ્છ્વાસે જ જીવતાં;

અદૃશ્ય એક સાન્નિધ્ય વિસ્મરંતી માટીને ઘાટ આપતું.

મહાશક્તિમતી માની લીલામાં સાથ આપતો

આવ્યો એક ધૂમરાતા સંદેહગ્રસ્ત ગોલકે

શક્તિ ને રૂપને ઓથે એની ખોજ થકી જાત છુપાવતો.

અચેતનતણી નિદ્રામધ્યે આત્મા છુપાયલો,

રૂપ વગરની શક્તિ ને શબ્દ સ્વરવર્જિત,

એવો એ હ્યાં હતો તત્ત્વો પ્રકટયાં તે અગાઉનો,

મનની પ્રકટી જ્યોતિ, ને શ્વસંતો

બન્યો પ્રાણ, તેથીયે પૂર્વકાળમાં.

સાગરીત બનેલો એ અડાબીડ

વિશ્વવ્યાપી છળે પ્રકૃતિશક્તિના,

આભાસો નિજના સાચાં રૂપોમાં પલટાવતો,

ને જે પ્રતીક છે તેને સત્યતુલ્ય બનાવતો,

અકાળ સ્વવિચારોને કાળમાં એ રૂપધારી બનાવતો.
 પોતે પદાર્થસામગ્રી, પોતે આત્મા સઘળી વસ્તુઓતણો;
 ઘડી પ્રકૃતિએ કાઢયાં એનામાંથી
 પોતાનાં કાર્ય કૌશલ્ય અને તેજોબળે ભર્યાં:
 લેતી એને લપેટી એ ઈન્દ્રજાળે મનોભાવોતણી નિજ,
 ને કેં કોટિક જે એનાં સત્યો તેનાં

અસંખ્યાત સ્વપ્નાં નિજ બનાવતી.

સ્વામી સત્-તાતણો આવેલો છે એની સમીપમાં,
 પલાયન કરી જાતાં વર્ષોમાં છે જન્મ્યું અમર બાલક.
 નિમેલી વસ્તુઓમાં ને પોતે જેની પ્રસૂતે વ્યક્તિઓમહી
 સ્વપ્નસ્થા પૂઠ એ લેતી તેને માટે રાખેલા નિજ ખ્યાલની,
 અને પકડતી એક દૃષ્ટિ હ્યાં તો ગ્રહે ઈગિત એક ત્યાં:
 હમેશાં એ બધાંમાં એ આવૃત્ત કરતો રહે પોતાની જન્મસંતતિ.
 છે એ સ્પષ્ટા અને સૃષ્ટિ પોતે જેને રચેલ તે,
 છે એ દર્શન ને દ્રષ્ટા પણ પોતે; નટ ને નાટકે સ્વયં,
 છે એ પોતે જ જ્ઞાતા ને પોતે જ જ્ઞાત વસ્તુયે,
 સ્વપ્નનો સેવનારો છે એ પોતે ને સ્વપ્ન સેવાયલુંય એ.
 છે એવાં બે એક છે જે, ને કરે છે લીલા જે બહુ લોકમાં;
 વિદ્યામાં ને અવિદ્યામાં વાતચીત
 કરી છે એમણે ને એ મળ્યાં છે એકમેકને,
 એમની દૃષ્ટિઓકેરી આપ-લે જે છે તે જ્યોતિ અને તમ:
 આપણાં સુખદુઃખો છે મલ્લયુદ્ધ અને આશ્લેષ એમનો,
 આપણી કરણીઓ ને આશાઓ છે
 એમની ગોઠડી સાથે ગાઢ સંબંધ રાખતી;
 ગુપ્ત છે પરણેલાં એ વિચારે ને જીવને બેય આપણા.
 છે વિશ્વ છળ-વેશોની અંતહીન પરંપરા:
 કેમ કે થાય છે દૃશ્ય અહીં આભાસરૂપ જે તે તેવું સર્વથા નથી,
 છે એ કો એક સત્યનું
 સ્વપ્નમાં જ ખરું લાગે એવું થયેલ દર્શન,
 ને જે લાગત ના સાચું પૂરેપૂરું સ્વપ્ન જો નવ હોત તો,

ઝાંખી ઝાંખી શાશ્વતીની પૃષ્ઠ-ભૂને સમાશ્રયે
 પ્રપંચ એક આવે છે તરી આગે અર્થસૂચનથી ભર્યો;
 સ્વીકારી લઈને એના બાહ્ય દેખાવમાત્રને
 જે સૌ ભાવાર્થ છે એનો તેને જોયા વિના આપણ ચાલતા;
 એક અંશ જ દેખાતો, અને તેને આખું આપણ માનતા.
 આ રીતે છે રચી લીલા એમણે, ને

બનાવ્યાં છે પાત્ર આપણને તહીં:

કર્તા પોતે, નટે પોતે, પોતે જ દૃશ્ય નાટ્યનું,
 ચાલે ચિદાત્મ રૂપે એ ત્યાં, અને સા બને પ્રકૃતિ તે મહીં.
 અહીં પૃથ્વી પરે પાઠ આપણે જ્યાં રહ્યો ભજવવો તહીં
 નાટ્યકેરી ક્રિયા કેવી ચાલશે તે આપણે જાણતા નથી;
 બોલેલાં આપણાં વાક્યો ઢાંકી દે છે તે બન્નેના વિચારને.
 આપણી દૃષ્ટિ સામેથી પીછે ખેંચી

રાખે છે સા બલિષ્ઠ નિજ યોજના:

પોતાના મહિમાને ને મુદાને છે એણે ગોપન રાખિયાં,
 ને છન્નવેશમાં રાખ્યાં છે હૈયામાં પ્રેમ-પ્રજ્ઞાન બેઉને.
 જે એનાં સર્વ આશ્ચર્ય ને સૌન્દર્ય, છે તે અલ્પાંશ તેમનો,
 અંધારાઈ આવતો તે આપણી અનુભૂતિમાં.
 એ ય હ્યાં દ્વાસ પામેલું દેવતારૂપ ધારતો,
 સર્વશક્તિત્વ પોતાનું એણે પરિહરેલ છે,
 પોતાની શાંતિ છે એણે પરિત્યાગી, પરિત્યાગી અનંતતા.
 એ તેને જ પિછાને છે, છે પોતાની જાત એ વીસરી ગયો;
 તેની ઉપર એ છોડી દે છે સર્વ એને મોટી બનાવવા.
 એની અંદર પોતાને નવે રૂપે જોવાની આશ રાખતો,
 મૂર્તિમંત બનીને એ નિજ નિઃસીમતાતણી
 શાંતિકેરું પ્રકૃતિના ભાવોત્કટ પ્રહર્ષની

સાથે લગ્ન કરાવતો.

સ્વામી પૃથ્વી અને સ્વર્ગોતણો પોતે, છતાંય એ
 વ્યવસ્થા વિશ્વની છોડી દેતો પ્રકૃતિ-હસ્તમાં,
 સર્વ નિરીક્ષતો પોતે બની સાક્ષી તેના નાટક દૃશ્યનો.

ગણતી બહારનું પાત્ર એ તેના રંગમંડપે
બોલતો ન કશુયે એ, અથવા એ છુપાઈ પાર્શ્વમાં રહે.
તેના જગતમાં જન્મે, તહેનાતે તેની ઈચ્છાતણી રહે,
ભાખતો કોયડા રૂપ તેના એ અણસારને,
ભાખતો ચિત્તભાવોમાં તેના થાતા

અકસ્માત ફેરફારોય એ વળી.

અજાણપણ દેખાડે તે જે પ્રત્યે
તેવા ઉદ્દેશ તેના એ કાર્યમાં પાર પાડતો,
ને એ સમર્પતો સેવા ગુપ્ત તેના

હેતુમાં જે સઘાતો દીર્ઘ કાળમાં.

અત્યંત મહિમાવંતી પોતા માટે

ગણીને એ એની આરાધના કરે;
માની રાણી મનીષાની એ એની અર્ચના કરે,
સંચાલિકા સ્વસંકલ્પતણી જાણી તેને આધીન થાય એ,
જલાવી ધૂપ પોતાની રાત્રિઓ ને દિનોતણો
યજ્ઞની દીપ્તિ મધ્યે એ હોમી દે નિજ જિંદગી.
એ તેના પ્રેમ ને તેની કૃપા કાજે લીન અભ્યર્થનામહી,
તેનામાં મળતું એને જે મહાસુખ, એક તે

આખુંયે વિશ્વ એહનું:

તેના દ્વારા બધી આત્મ-શક્તિઓમાં વૃદ્ધિ એની સઘાય છે;
વસ્તુમાત્રમહી છે જે પ્રભુનો ગુપ્ત હેતુ તે
પઢે છે એ તેની એક સહાયથી.

યા એક દરબારી એ છે તેના જે બીજા અસંખ્ય તે મહી,
સંતુષ્ટ સાથથી તેના, ને તે પાસે છે એ ભાવે સુખી થતો,
તે જે અલ્પાલ્પ આપે છે તેનો સૌથી મોટો લાભ ઉઠાવતો,
ને તે જે કેં કરે તેને સજી દેતો નિજાનંદ-સજાવટે.

તેની એક જ દૃષ્ટિએ

આખોયે દિન એનો કેં ચમત્કારી બની જતો,
તેના અઘરથી એક સરી જે શબ્દ આવતો
તે એની ઘટિકાઓને સુખ-પાંખે ઉડાડતો.

પોતે જે કૈં કરે છે ને છે જે કૈં તે
 સર્વ માટે તેનો આલંબ એ ગ્રહે:
 તેનાં ઉદાર દાનોના આધારે એ
 નિજ બાંધે મહાભાગ્યતણા દિનો,
 ને નિજ જીવનાનંદ મોરપિચ્છકલાપવત્
 ખેંચી આગળ જાય એ,
 સેવે એ સૂર્યની ઉખા સરી જાતી તેની સ્મિત પ્રભામહી.
 કાર્યો પ્રકૃતિ-રાણીનાં સાધવા એ
 સમર્પે છે સેવા સહસ્ર રીતની;
 તેના સંકલ્પના અક્ષ આસપાસ
 હોરા એના વિવર્તતા,
 તેના તરંગનાં પાડે પ્રતિબિંબો એવું સર્વ બનાવતો;
 સર્વ છે એમની લીલા; વિરાટ વિશ્વ આ બધું
 માત્ર સ:-સા-સ્વરૂપ છે.

તારાઓને એકબીજા સાથે બાંધી રાખતી ગ્રંથિ તે જ આ:
 બે જે છે એક તે સર્વ શક્તિકેરું રહસ્ય છે.
 બે જે છે એક તે વસ્તુજાતમાંનું
 છે સામર્થ્ય, ને યાથાતથ્ય એમનું.
 આધાર આપતો એનો અરવાત્મા
 જગને ને જગત્પ્રકૃતિને વળી,
 એનાં કૃત્યો પત્રકો છે આજ્ઞાનાં સૃષ્ટિમાતની.
 ચેષ્ટાહીન સુખે સૂતો એ તેના ચરણો તળે:
 આપણાં જીવનો જેનો રંગમંચ સકંપ છે
 તે તેના વૈશ્વ નૃત્યાર્થે અર્પે એ નિજ વક્ષને,
 ને એનું બળ હૈયે જો હોય ના તો સહેવા કો સમર્થ ના.
 ને છે આનંદ એનો એ કારણે કો રાજી યે છોડવા નથી.
 એનાં કામો અને એના વિચારોનું તેણે કલ્પન છે કર્યું,
 આત્મા એનો અરીસો છે તેનો મોટો વિરાટ કૈં:
 તેનાથી એ ક્રિયાશીલ ને પ્રેરાઈ બોલતો ને પ્રવર્તતો,

અણબોલાયલી તેની હૈયાકેરી માગણીઓ

કૃત્યો એનાં આજ્ઞાધીન ઉપાડતાં:

રહી નિષ્ક્રિય એ સ્હેતો સંઘટ્ટો આ જગત્તણા,

જાણે એ પ્રકૃતિસ્પર્શો

ઘડતા હોય ના એનો આત્મા ને જિંદગી ઉભે:

દિવસોમાં થઈ એની યાત્રા તેના સૂર્ય-પ્રસ્થાનરૂપ છે;

તેના માર્ગો પરે થાય દોડ એની,

ગતિ એની ગતિ છે પ્રકૃતિતણી.

છે સાક્ષી ને વળી શિષ્ય એ તેના હર્ષશોકનો,

શુભે ને અશુભે તેના એ ભાગીદાર છે વળી,

એણે કબૂલ રાખી છે રીતો તેની ભાવાવેશો વડે ભરી,

એ હંકારાય છે તેના મીઠડા ને ઘોર ઘોર પ્રભાવથી.

પ્રકૃતિ જે કરે છે સૌ

તેને એના નામકેરી મ્હોર છાપ મરાય છે;

તેનાં કાર્યો પરે એનું મૌન મારેલ છે મતું;

અમલે મૂકતી તે જે નિજ નાટક-યોજના

ને ધૂનો ને મનોભાવો તેના જેહ ક્ષણે ક્ષણે

જાગે તે સર્વની મહી,

સામાન્ય સ્પષ્ટ દેખીતા જગકેરા પ્રયાણમાં

જ્યાં જોનારી આંખને સૌ ન કળાયે એવું વિચિત્ર લાગતું-

ને સામાન્ય પ્રકૃતિનાં રૂપો છે જ્યાં તાણે-વાણે અજીબ શાં,

ત્યાં તે સાક્ષી પુરુષની દૃષ્ટિ દ્વારા

અને ચેષ્ટા દ્વારા સામર્થ્યથી ભરી

વિશ્વ-નાટકની સ્વીય ક્રિયાકેરી

સામગ્રીનો વીંટો જાય ઉકેલતી;

ઘટનાઓ થતી ખુલ્લી જે આત્માને

ચડાવે ને પ્રહારો કરતી વળી,

તેની ચલાવતી શક્તિ, બળો તેનાં મારતાં ને ઉગારતાં,

આપણા દૃઢયો સાથે વાર્તાલાપ કરતો શબ્દ તેહનો,

સર્વોચ્ચ શબ્દની પાર રહ્યું છે મૌન તેહનું,

શૂંગો તેનાં અને તેનાં ગહનો જેહની પ્રતિ
 જાય છે આત્મ આપણો,
 આપણાં જીવનોકેરું વણે છે જે પોત તે ઘટનાવલિ,
 અને જે સહુના દ્વારા પ્રાપ્ત થાય યા ગુમાવાય જાત, તે,
 વસ્તુઓ કડવી મીઠી, ક્ષુદ્ર ને ભવ્યતાભરી,
 વસ્તુઓ ધોર, સૌન્દર્ય-સજી ને દિવ્ય રૂપ, તે
 બીડામાંથી પ્રકાશે બહાર આણતી.

સામ્રાજ્ય નિજ સર્જ્યું છે તેણે વિશ્વ વિરાટમાં,
 તેના સૂક્ષ્મ અને પ્રૌઢ શક્તિના નિયમોત્તરું
 રાજ્યશાસન એની પર ચાલતું.

તેના ઉછંગમાં નાના બાલ જેમ એનું ચેતન છે ઢળ્યું,
 તેનું અનંત આકાશ કીડાભૂમિ છે એનાં ચિંતનોતણી,
 એના જીવનને ક્ષેત્રે તેના મોટા મોટા પ્રયોગ થાય છે;
 બદલાઈ ગયેલું ને કરતું કેં મથામણો એનું જે અમૃતત્વ છે
 તેને તે કાળ-રૂપોના જ્ઞાનની સાથ બાંધતી,
 બાંધતી રચતું સીમા મન તેની સર્જનાત્મક ભ્રાંતિ શું,
 બાંધતી તે યદૃચ્છા શું જે ધરે છે મુદ્રા કઠોર ભાગ્યની,
 મૃત્યુ-દુઃખ-અવિદ્યાની રમતો તે રમે તે સાથ બાંધતી.
 આત્મા એનો એક સૂક્ષ્મ અણુ છે પિંડરાશિમાં,
 તેનાં કાર્યોતણે કાજે સત્ત્વ એનું સામગ્રીરૂપ દ્રવ્ય છે.
 રહે છે જીવતો એનો આત્મા મૃત્યુ પામતી વસ્તુઓમહી,
 સત્ત્વની ફાટ-વાટે એ આરોહીને જાય છે શાશ્વતી પ્રતિ,
 રાત્રિમાંથી મૃત્યુમુક્ત જ્યોતિ પ્રત્યે
 એને તે ઊંચકી જતી.

સ્વેચ્છાપૂર્વક આપેલા દાનરૂપ
 ભવ્યભવ્ય એનું છે આ સમર્પણ,
 અધીન થાય છે એની અકલંક
 ઉચ્ચ આભા તેના શક્તિપ્રભાવને.

વિશ્વ-અજ્ઞાનની તેની રહસ્યમયતામહી,
 ઉકેલ વણના તેની લીલાના કોયડામહી,

સર્જાયેલો જીવ એક નાશવંત પદાર્થનો
 નક્કી તેણે કરી છે જે
 ભાત એને કાજ તેમાં થાય છે ગતિ એહની,
 તેના વિચાર છે જેવા તેવી એની વિચારણા,
 તેને દુઃખે થઈ દુઃખે ઉચ્છ્વસે ઉર એહનું;
 જેવો દેખાડવા માગે એને તે એ એવો દેખાવ ધારતો,
 શિલ્પી સંકલ્પ તેનો જે જે બનાવી

શકે એને એ એવો જાય છે બની.

જો કે હંકારતી એને માર્ગોએ સ્વ-તરંગના,
 શિશુ કે દાસ પોતાનો હોય તેમ એની સંગાથ ખેલતી,
 તો યે ઘડીક માટેના

દેખીતા એ પૂતળાને ચલાવી લઈ જાય છે

મુક્તિએ ને પ્રભુત્વે શાશ્વતાત્મના,

વિશ્વથી પર આવેલા સદને અમૃતત્વના.

દેહ-ગેહેય એનો જે નિવાસકાળ મર્ત્ય, જ્યાં
 જન્મ ને મૃત્યુની વચ્ચે લક્ષ્યહીન યાત્રા છે એ કરી રહ્યો,
 ક્ષણભંગુર તોયે જે સ્વપ્નસેવી બન્યો છે અમૃતત્વનો,
 ત્યાં યે ઉત્તેજતી એને તે સામ્રાજ્ય ચલાવવા.

તેની એ શક્તિઓ લેતો પોતાના હાથમાં લઈ;

છે એણે જોતરી તેને ઘૂંસરીએ તેના જ નિયમોત્તરી.

મંડિત મુકુટે થાય મુખ એનું માનવીના વિચારનું.

શિકારી સાંકળે તેની છે એ ઝાલી રખાયલો,

બુરખો ઓઢતી તેની ધૂને બદ્ધ થયેલ એ,

અભ્યાસ કરતો એહ તેની પદ્ધતિઓતણો,

ઘડીક પણ એ રીતે પોતે સફળ થાય, ને

એની ઈચ્છાતણી સિદ્ધિ કાજે થાય પ્રવૃત્ત તે:

દાસી તેને બનાવે એ ક્ષણ-જન્મી પોતાની વાસનાતણી:

આજ્ઞાધીન થવાનો તે દેખાવ કરતી, અને

પોતાના જંતુની દોરી દોરાતી પણ જાય છે:

છે તે સર્જાયેલી તેને કાજ, તેના ભોગ માટે જ જીવતી,

કિંતુ જીત્યા પછી તેને
 પોતે પાછો બને તેનો દાસ સૌથી બઢી જતો;
 બને આશ્રિત એ તેનો,
 સ્વામિની તે બની જાય એનાં સૌ સાધનોતણી;
 તેના વિના કશું યે એ કરવા શક્તિમાન ના,
 ત્યારે યે તે ચલાવે છે એની ઉપર શાસન.
 આખરે એક જાગે છે એનામાં સ્મૃતિ આત્મની:
 અંતરે અવલોકે એ મુખડું દેવતાતણું,
 ઢાળામાંથી માનવીના પ્રકટે દેવરૂપતા:
 નિજ સર્વોચ્ચ શૃંગોને
 કરી ખુલ્લાં બની જાય તે એની સહચારિણી.
 ત્યાં સુધી છે ખિલોણું એ તેની રમતની મહીં;
 દેખીતો રાજવી તેનો
 તે છતાં એ ખિલોણું છે તેના સ્વૈર-તરંગનું,
 કળોએ શક્તિની તેની
 ચાલનારો જીવમાન યંત્રમાનુષ એક એ,
 હાલતો ચાલતો હોય સ્વપ્નમાં એ તેમ સર્વ ક્રિયા કરે,
 પગલાં ભરતો ચીલે દૈવકેરા સ્વયંચાલિત યંત્ર શો,
 શક્તિને ચાબખે તેના હંકારાતો
 ઠોકરો એ ખાતો આગળ જાય છે:
 ક્ષેત્રોમાં કાળના બેલ જેમ એનો વિચાર વૈતરું કરે,
 એનો સંકલ્પ જેને એ નિજ માને
 તે ઘડાતો તેની એરણની પરે.
 વિશ્વ-પ્રકૃતિના મૂળા કાબૂને વશ એ રહી
 હંકારાતો જતો સ્વીય મહાબલિષ્ઠ શક્તિથી,
 વિરાટ એક લીલામાં સાથી રૂપે જેને પસંદ છે કરી
 તેના સંકલ્પને એણે બનાવ્યો છે વિઘાતા નિજ ભાગ્યનો,
 ધૂન તેની બનાવી છે સંવિધાત્રી પોતાના સુખદુઃખની;
 વેચી છે જાતને એણે તે રાણીની સત્તાને અપનાવતાં,
 તેને પસંદ આવે તે ફટકો કે વરદાન વધાવવા:

લાગે આપણને દુઃખ રૂપ જે તે મહીંય એ
 તેના વશ કરી દેતા સ્પર્શકેરી માધુરીને જ માણતો,
 સર્વાનુભવમાં થાય ભેટો એને તેના સુખદ હસ્તનો;
 પોતાને હૃદયે તેના પદન્યાસે જન્મતું સુખ ધારતો,
 પ્રત્યેક ઘટનામાં ને પ્રત્યેક પળ થાય જે

યદૃચ્છારૂપ લાગતું

તે સૌમાં ચમકાવંતો હર્ષ તેના આવાગમનનો લહે.
 કરી તે શક્તી એ સૌ એની આંખે બની અદ્ભુત જાય છે:
 તેનામાં મસ્ત મોજીલો, તારો તેના સમુદ્રનો,
 એના વિશ્વાનંદકેરો શિક્ષાર્થી નવ થાકતો,
 પ્રમોદ માણતો તેના એકેએક કાર્યમાં ને વિચારમાં,
 ને જેની તે સ્પૃહા રાખી શકે તે સર્વની મહીં

નિજ સંમતિ આપતો;

જે કેં તે ઈચ્છતી તે એ બનવા મન માગતો:
 બ્રહ્માત્મા એ એકરૂપ બહુરૂપ બનેલ છે,
 એણે પાછળ છોડી છે એકાકી નિજ શાશ્વતી,
 અનંત કાળમાંહે એ અનંતજન્મ રૂપ છે,
 અનંત અવકાશે એ તેના સાન્તે સર્જેલો સમવાય છે.

નાથ બ્રહ્માંડનો ધૂપો આપણામાં રહેલ છે,

ને પોતાની જ શક્તિની

સાથે રમી રહ્યો છે એ સંતાકૂકડીએ અહીં;
 રસળ્યા કરતો ગુપ્ત પ્રભુ પ્રકૃતિ-સાધને.
 પોતાના જ ગૃહે જેમ તેમ માણસની મહીં

અંતર્યામી રહેલ છે;

છે બનાવ્યું વિશ્વ એણે નિજ ક્ષેત્ર વિહારનું;
 મહાસામર્થ્યનાં એનાં કામો માટે અખાડો વિશ્વ શો વડો.
 સર્વજ્ઞ એ છતાં લે છે સ્વીકારી એ આપણી તામસી સ્થિતિ,
 દેવ હોવા છતાં રૂપો ધારે છે એ પશુ ને માનવીતણાં;
 સનાતન છતાં લેતો કબૂલી દૈવ-કાળને,

છે અમર્ત્ય છતાં લીલા મર્ત્યતા સાથે એ કરે.

સર્વથૈતન્યરૂપ એ,

છતાં એણે અવિદ્યામાં ભીડી છે હામ આવવા,

સર્વાનંદ-સ્વરૂપે એ ધરી ચેતનહીનતા.

કલહો ને કલેશકેરા જગતે જન્મ ધારતો

જામા પેઠે પહેરી એ લે છે ત્યાં સુખદુઃખને

અને અનુભવોકેરું કરે પાન મધ જેમ બલપ્રદ.

પરાત્પર સ્વરૂપે જે ગર્ભવંતી બૃહતીઓ પ્રશાસતો,

ખેલેથી જાણતો સૌ તે હવે વાસ

કરે છે આપણા બાહ્ય તલ પૂઠે આવેલાં અતલોમહી,

વ્યક્તિ-પ્રભાવ એકાકી પ્રભાપૂર્ણ વિરાજતો.

કેવલાત્મા, પૂર્ણરૂપ એક ને અદ્વિતીય એ;

મૌનકેરા મહાલયે

પોઢેલી જે હતી ચૂપ રૂપલક્ષણહીનમાં,

નિજ નિશ્ચલ નિદ્રાથી એની એકાંતતાતણા

અનિર્વાચ્ય પ્રભાવને

કાળથી રક્ષતી 'તી જે તે મૂક નિજ શક્તિને

બોલાવીને બહાર એણે આવિર્ભૂત કરેલ છે.

કેવલાત્મા, પૂર્ણરૂપ, એક ને અદ્વિતીય એ

પોતાના મૌનની સાથે પ્રવેશ્યો છે દિગંતરે:

અસંખ્ય પુરુષો રૂપે એકાત્માની એણે છે રચના કરી;

પોતાની બૃહતીમાં જે એકલો જ રહેલ તે

રહે છે સર્વની મહી;

એ પોતે જ દિશા છે ને પોતે જ કાળ છે વળી.

કેવલાત્મા, પૂર્ણરૂપ, સર્વનિર્મુક્ત સર્વદા,

જે એક આપણામાં છે ગુપ્તાત્મારૂપ આપણા,

છદ્મવેશ બનાવીને આપણી છે ધારી જેણે અપૂર્ણતા,

આ માટીનો દેહ એણે ગેહ રૂપ કરેલ છે,

માનુષી માપમાં એણે ઢાળી છે નિજ મૂર્તિને,

જેથી એનું દિવ્ય માપ આરોહીને કરીએ પ્રાપ્ત આપણે;

પછીથી દિવ્યતાકેરે રૂપે સ્રષ્ટા ઢાળી આપણને ફરી

આપણાં માનસો સાન્ત અનંતે ઊર્ધ્વ ઊંચકી,
 ક્ષણને શાશ્વતીકેરો સ્પર્શ સમર્પશે, અને
 મર્ત્યના દેહ પે દેવરૂપકેરી યોજના એક લાદશે.
 આ રૂપાંતર પૃથ્વીએ વાળવાનું દેવું છે સ્વર્ગલોકનું:
 એકબીજાતણું દેણ અમરાત્મા સાથે બાંધે મનુષ્યને:
 સ્વભાવ આપણો જેમ એણે, તેમ
 આપણે યે ધારવાનો રહ્યો એના સ્વભાવને;
 આપણે પ્રભુના પુત્રો છીએ ને છે
 આપણે યે થવાનું પ્રભુના સમા:
 આપણે માનવી અંશો છીએ એના,
 અને એના જેવું દિવ્ય થવાનું આપણેય છે.
 વિરોધાભાસ રૂપી છે જિંદગી આપણી અને
 છે ચાવી રૂપ ત્યાં પ્રભુ.

પરંતુ ત્યાં સુધી સર્વ સ્વપ્ને ઢાળેલ છાય છે,
 ને નિમગ્ન નિષ્ક્રિયાત્મા કાજ, પોતે સ્વયં તથા
 જિંદગી ધારતાં રૂપ કો પુરાણકથાતણું,
 અર્થરહિત કો લાંબી વાતનો બોજ ધારતાં.
 કેમ કે ગુપ્ત છે ચાવી અને છે એ અચેતને
 રાખેલી નિજ પાસમાં;
 ઊમરાની હેઠવાશે પ્રભુ છૂપા વસી રહ્યા.
 ઢાંકી અમર આત્માને દેનારા દેહની મહી
 અદૃશ્ય શક્તિઓ જેને છે આધીન
 એવો એક નિવાસી નામહીન છે;
 જડતત્ત્વતણાં રૂપો ને ઉદ્દેશો વિચારશક્તિ પારના
 ને અકલ્પ્યાં ફલોકેરા ઘટનાયોગ દૈવના,
 ત્યાં પ્રભાવ સર્વશક્ત અને અકલ એક એ
 છે બિરાજ્યો,
 જ્યાં છે એ તે રૂપને ના એની સંવેદના થતી,
 અવગુંઠિત રાખે એ નિજ જ્ઞાન ફાંફાં મારંત ચિત્તથી.
 સર્જ્યુ સ્વચિંતનોએ જે તે જગે અટનાર એ,

ઊર્ધ્વે જે નિજનું છે તે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કારણે
 ભ્રમ ને સત્યની છાયા-જ્યોતિમાં સંચર્યા કરે.
 હોય ભૂલી જતો તેમ પોતાની જાત શોધતો;
 કરતો શોધ જાણે કે ગુમાવી છે એણે આંતર જ્યોતિને:
 દૃશ્યો મધ્યે વિજાતીય વિલંબાતો
 કરે યાત્રા નથી જેની જાણ એવા પોતાના ધામની પ્રતિ.
 સત્યસ્વરૂપ પોતે તે શોધે સત્ય સ્વરૂપનું;
 લીલાનો કરનારો એ લીલારૂપ બનેલ છે,
 છે એ ચિંતક પોતે જે ચિંતનારૂપ છે બન્યો,
 જે હતો એક ને મૌની તે અનેક-સ્વરૂપ એ.
 પ્રતીકાત્મક રૂપોમાં વિશ્વ-શક્તિતણાં, અને
 તેના સજીવ-નિર્જીવ સંજ્ઞા-સંકેતની મહી,
 ને તેનાં ઘટનાઓનાં સંમિશ્ર અંકનો મહી
 સ્વાત્માની શોધતો રે'તો એ આશ્ચર્યપરંપરા,
 અને સર્વતણા સાક્ષી ચિદાત્માના એકમાત્ર પ્રકાશમાં
 સહસ્રગુણ ના જાય ઉકેલાઈ સમસ્યા સૌ તહી સુધી
 રહે આ આમ ચાલતું.
 મહાબલિષ્ઠ પોતાની સખી સાથે
 આ કરાર થયો હતો.

કે તેના પ્રેમને કાજે
 ને સદાકાળને માટે તેના સંયોગમાં રહી,
 કાળની શાશ્વતીકેરા માર્ગને કાપતા રહી,
 ઓચિંતા જાગતા તેના મનોભાવોકેરાં જાદૂઈ નાટકો,
 ને મો'રામાં છુપાયેલી તેની સંકલ્પ જ્યોતિની
 અણચિંતી ચમત્કૃતિ,
 ને જંગી ધૂનમાં એની પલટાઓ આવે છે તે બધામહી
 સાથ એને આપવો ને સહકાર સમર્પવો.
 સદૈવ એક છે એવાં બે એનાં લક્ષ્ય લાગતાં.
 સીમારહિત કાળને
 માથે એ એકબીજાને મીટ માંડી વિલોકતાં;
 આત્મા ને દ્રવ્ય તેઓનો અંત ને ઉદ્ભવેય છે.

રૂપોમાં પ્રાણનાં ગૂઢ અર્થોનો શોધનાર એ,
 મહામાતૃતણી ઈચ્છા વિશાળી ને નકશે ન નખાયલી,
 ને પૃથ્વી પરની તેની રીતોકેરો કોયડો કે કઠોર, તે
 પામવા નીકળેલો એ ખલાસી છે
 અંતરસ્થ ગુપ્ત સીમા વિનાનો સિંધુ ખેડતો:
 સાહસે નીકળ્યો છે એ, ને વિશ્વજ્ઞાન વાંછતો
 જાદૂઈ જગતીકેરી ભૂગોળ ધૂમ્ર દીસતી
 ભણવા ભાવ રાખતો.
 નિસર્ગશક્તિની છે જે વ્યવસ્થા જડતત્ત્વની
 નિશ્ચિતા રૂપરેખમાં,
 ખાતરીબંધ લાગે છે જ્યાં બધું, ને
 બદલાયે છતાંયે એનું એ જ જે,
 અંત જ્યાં નિત્ય અજ્ઞાત રહેલો હોય છે, અને
 જીવનસ્રોત જે મહી
 જગા ફેર કરે છે ને રહે અસ્થિર સર્વદા,
 તે છતાં મૌન નિર્માણ જીવ માટે
 તેમાંથી યે શોધી મારગ કાઢતું;
 યુગોની રેલ રેલાતી જતી તેમાં
 નક્કર ભૂ-પ્રદેશો નજરે પડે
 ને લોભાવી અલ્પ કાળ માટે એ અટકાવતા;
 તે પછી ક્ષિતિજો નવી
 લલચાવી લઈ જાતી મનકેરા પ્રયાણને.
 આવતો અંત ના સાન્તકેરી નિઃસીમતાતણો,
 અંત્ય નિશ્ચય ના કો જ્યાં વિચાર વિરમી શકે,
 સીમા ના આવતી એકે આત્માની અનુભૂતિની.
 અણદીઠતણી દૂર સીમાઓની દિશા થકી
 અપ્રાપ્ત પૂર્ણતા એક એને આહ્વાન આપતી:
 કરાયો છે માત્ર એક લાંબો આરંભ એકલો.

આ છે નાવિક હંકારી જતો નાવ કાળના સ્રોતની પરે,
 આ ધીરો શોધનારો છે જગના જડતત્ત્વનો,

જેણે આ દેહના ક્ષુદ્ર જન્મે છે ઝંપલાવિયું,
 ખાડીઓ જાતની નાની, તેમાં છે એ કળા પઢ્યો,
 પરંતુ શાશ્વતીકેરા સમુદ્રોનો બનીને સફરી હવે
 કરી સાહસ અંતે એ અણતાગ્યાં આનંત્યોમાં પ્રવેશતો.
 વિશ્વ-સાહસના એના કાયા આરંભની મહી
 જુઓ, ભાન નથી એને પોતાની દેવ-શક્તિનું,
 ડરપોક શિખાઉ એ એ દેવીની વિરાટ યોજનાતણો.
 હોડી તકલદી, તેનો નાખુદા હોશિયાર એ,
 અસ્થાયી તુચ્છ ચીજોનો વેપાર કરનાર એ,
 છોડી વિશાળ વિસ્તારો આરંભે એ કાંઠાને વળગી રહે,
 ભીડે ના હામ આધેના જોખમી દરિયાતણો
 સામનો કરવાતણી.

રચ્યોપચ્યો રહે છે એ કાંઠાના રોજગારમાં,
 એક બંદરથી બીજા પડોશી બંદરે થતી
 એની વેતન-બાંટણી,
 એનો એ જ રહેનારો ફેરો એનો એને સંતુષ્ટ રાખતો,
 નવા ને અણદીઠાનું ન એ જોખમ વ્હોરતો.
 હવે કિંતુ સુણે છે એ ઘોષ જ્યાદા વિશાળા સાગરોતણો.
 વિસ્તારે વધતું વિશ્વ બોલાવે છે
 એને દૂરે આવેલાં દૃશ્યની પ્રતિ,
 સફરો કરવા માટે વિશાળતર દૃષ્ટિની
 વંક-રેખાતણી દિશે,
 અજાણ્યા લોકને જોવા, ને હજી યે ન જોયેલા તટો પ્રતિ.
 સોંપાયેલું લઈ કામ વ્યાપારી વ્હાણ એહનું
 કાળની સંપદો દ્વારા સેવે વાણિજ્ય વિશ્વનું,
 જમીને જકડાયેલા એક મોટા સમુદ્રના
 ફીણને જાય કાપતું,
 દૂર દેશોમહી દીવા અણજાણ બારાંકેરા પહોંચવા
 ને બજારો ખોલવા ત્યાં જિંદગીની ઘની કારીગરીતણાં,
 મોંઘેરી ગાંસડીઓનાં,
 કંડારેલાં પૂતળાંનાં ને રંગીન પટોતણાં,

શિશુને રમવા માટે આણેલાં કે
 ખિલોણાંનાં, ખચેલાં રતનો વડે,
 પેદાશોનાં નાશવંતી મેળવાતી મહાશ્રમે,
 ભંગુર વૈભવોકેરાં
 રળાતા ને ગુમાવાતા દિનોના ચાલતા ક્રમે.
 કો એક ખડક-સ્તંભી દરવાજામહી થઈ
 અનામી સિંધુઓકેરી જવા પાર હજી ના હામ ભીડતો,
 સ્વપ્ન-સેવ્યાં અંતરોમાં યાત્રાકેરું કરતો નવ સાહસ.
 અણજાણ કિનારાઓકેરી નજીકમાં રહી
 નૌકા નિજ ચલાવતો,
 તોફાનોએ તંગ થાતા બેટોમાં એ નવું બારું બનાવતો;
 અથવા ખાતરીબંધ હોકાયંત્રે પોતાકેરા વિચારમાં
 દોરાતો એ
 તારાઓને ઢાંકનારું ઊજળું એક ધુમ્મસ
 વીંધીને ઝંપલાવતો,
 અવિદ્યાના વહેવાર-માર્ગોએ એ હંકારી વ્હાણને જતો.
 એના વહાણનું વક્ષ વણ-શોધ્યા તટોની પ્રતિ વાઘતું,
 વણ-કલ્પ્યા ખંડ એને અકસ્માત મળી જતા:
 ધન્યાત્માઓતણા દ્વીપો શોધવા નીકળેલ એ
 છોડે છેલ્લી જમીનોને,
 આખરી સાગરો પાર કરી આગળ જાય છે,
 પ્રતીકાત્મક પોતાની ખોજને એ
 ચિરસ્થાયી વસ્તુઓ પ્રતિ વાળતો;
 જિંદગી બદલી નાખે એને માટે કાળ-સર્જ્યા સ્વદૃશ્યને,
 ઢાંકી અનંતતાને જે દેતી તેવી પોતાની પ્રતિમૂર્તિઓ.
 હદો પાછી હઠી જાય ધરાતણી,
 દુનિયાની હવા એની આસપાસ
 પોતાનો પારદર્શી ના પડદો નાખતી હવે.
 મર્ત્ય વિચાર ને આશાકેરી એણે હદને પાર છે કરી,
 છેડે જગતના પહોંચી ગયો છે એ
 અને પારપાર તાકી રહેલ છે;

શાશ્વતીને વિલોકંતી આંખોમાંહે
મર્ત્ય શરીરની આંખો કરે લીન સ્વદૃષ્ટિને.
કાળના યાત્રિકે શોધી કાઢવાનું

છે અવશ્ય વિશાળતર વિશ્વને.

શિખરો પર અંતે એ સુણે છે સ્તોત્રગાન કો,
દૂરનું કરતું વાર્તાલાપ, ને જે

છે અજ્ઞાત તે નજીકતણું બને:

ઓળંગીને જાય છે એ સીમાઓ અણદીઠની,
વટાવીને જતો પાર કિનાર મર્ત્ય દૃષ્ટિની,
ને પોતાનું તથા વસ્તુજાતકેરું નવું દર્શન પામતો.
આત્મા છે એ એક પૂરા ન ઘડાયેલ લોકમાં-
લોક જે એને ન જાણે ને ના જાણી પોતાની જાતને શકે:
પ્રતીક બાહ્ય તલનું છે જે એની લક્ષ્યરહિત ખોજનું
તે ઊંડા અર્થ ધારે છે એના આંતર દર્શને;
છે એની શોધ તે શોધ તમની જ્યોતિ કાજની,
મર્ત્ય જીવનની શોધ છે એ અમૃત અર્થની.
માટીની મૂર્તિમાં પોતે સીમા બાંધી દેનારી ઈન્દ્રિયોતણા
કઠેરાની પાતળી જે પટી તેની પરે થઈ
દૃષ્ટિપાત કરે જાદૂભરી કાળોર્મિઓ પરે,
જ્યાં ચિત્ત ચંદ્રની જેમ ઉજાળે છે વિશ્વના અંધકારને.
દૃષ્ટિથી હરહંમેશ પછાડી હઠતી જતી,
અસ્પષ્ટ ગૂઢ કાંઠાની રૂપરેખા અંકાયેલી જણાય ત્યાં,
જાણે કે હોય ના દોરી પાતળી શી

ધુમ્મસાળા સ્વપ્નકેરા પ્રકાશમાં.

ખલાસી એ અચિત્કેરા અણતાગેલ સાગરે,
અધ્યાત્મ સૂર્યની પ્રત્યે દ્રવ્યને તૂતકે ચઢી
કરે સફર તારાએ ખચ્યું પાર કરી વિશ્વ વિચારનું.
કોલાહલો અને બૂમોતણા બાહુલ્યમાં થઈ,
મગ્ન અજ્ઞેય મૌનોના કરી પાર મહાલયો,
ઊર્ધ્વનાં અંબરો હેઠ અંતરિક્ષે વિચિત્ર લોકમાં થઈ,
પૃથ્વીના અક્ષ-રેખાંશો વટાવી, હાલના બધા

નકશાઓતણી બહાર લક્ષ્ય છે સ્થિર એહનું.

કિંતુ અજ્ઞાતમાં થઈ

ક્યાં એ હંકારતો નૌકા તે કોઈ જાણતું નથી,

કે નથી જાણતું કે ત્યાં ક્યા ગુપ્ત

કાર્ય માટે મહામાતે એને નિયુક્ત છે કર્યો.

સર્વસમર્થ સંકલ્પ શ્રીમાતાનો, તેના ગુપ્ત બલે રહી,

માના શ્વાસે ઘડેલાતો જિંદગીના ઉલ્લોલ અબ્ધિને પથે,

વજ્રકેરા ઘડાકામાં કે નિર્વાત ચૂપકીદીમહી થઈ,

કશું ના જાય જોયું જ્યાં એવાં ધૂમ-ધૂમરોની મહી થઈ,

લઈ એ જાય છે એના સીલબંધ આદેશો દૃઢયે ધરી.

મોડેથી જાણવાનો એ લિપિ ગૂઢ ઉઘાડતાં

કે પોતે બંદરે ખાલી જાય છે અણદીઠમાં,

કે માના ફરમાનને

જોરે એ જાય છે શોધી કાઢવા પ્રભુને પુરે

મન ને તન નૂતન,

અને સ્વમહિમાકેરા મંદિરે પધરાવવા

અમૃતાત્મ સ્વરૂપને,

ને અનંતતણી સાથે એકરૂપ બનાવવા

આ જીવ અંતવંતને.

ક્ષાર વેરાનની આરપાર અંત-વિહીન વરસોતણા,

એની વિબ્રાંત નૌકાને સિંધુ-વાતો માના આગળ પ્રેરતા,

ને વારિ વિશ્વનાં વાટે જતાં છોળે નવાડતાં,

અફવા શું આસપાસ એની છે, ને ભય ને એક સાદ છે.

માની શક્તિતણા આંક્યા લિસોટાએ એ હમેશ જતો રહે.

જિંદગી, મૃત્યુ ને બીજી જિંદગીમાં થઈ એ નાવમાં ફરે,

જાગતો ને ઊંઘતો એ હોય તેની મહી થઈ

એની યાત્રા રહે આગળ ચાલતી.

એની પર મુકાઈ છે શક્તિ એક માના ગૂઢ પ્રભાવની

જે એને રાખતી બાંધી ભાગ્યયોગ

સાથે પોતે જે સર્જ્યું હોય તેહના,

ને જ્યાં સુધી ન અજ્ઞાન-છાયા દૂર કરાય માનવાત્મની

ને એની રાત્રિને પાડે પકડી ના પ્રભાતો પરમાત્મનાં
 ત્યાં સુધી એ બલી યાત્રી ન કદી વિરમી શકે
 ને પડે ના કદી બંધ યાત્રા ગહન એહની.
 છે જ્યાં સુધી પ્રકૃતિની હસ્તી, હસ્તી છે એનીય તહીં સુધી;
 કેમ કે આટલું નક્કી કે એ બન્નેય એક છે.
 સૂતો એ હોય ત્યારેયે રાખે છે એ તેને સ્વ-વક્ષની પરે:
 તેને જે જાય છે છોડી, તે અજ્ઞેયે
 એના વગર વિશ્રામ લેવા માટે જશે નહીં.
 જ્ઞાતવ્ય સત્ય છે એક, કર્તવ્ય એક કર્મ છે;
 લીલા પ્રકૃતિની સત્યા; એનો સાથી

ગૂઢ એક કાર્યને પાર પાડતો:

છે એક યોજના માના વિશ્વવર્તી ગૂઢ ચિત્ર-તરંગમાં,
 ઉદ્દેશ એક છે એની વિશ્વવ્યાપી

અકસ્માત જેવી રમતની મહીં.

હમેશાં જ હતી તેની ભાવના આ
 જિંદગીનો પહેલો પો ફાટયો તેહ સમાથકી,
 નિજ ખેલનથી ઢાંકી રાખતી તે આ અખંડિત કામના,
 કે શૂન્યે વ્યક્તિતાશૂન્ય વ્યક્તિભાવ જગાડવો,
 જંગી જડલયે જામ્યાં મૂળ જે જગતીતણાં
 પ્રહાર કરવો તેની ઉપરે સત્ય-જ્યોતિનો,
 અચેત ગહનોમધ્યે મૂકાત્માને પ્રબોધવો,
 ને લુપ્ત શક્તિને એની નિદ્રામાંથી ભુજંગિની
 ઊર્ધ્વ દેશે ચડાવવી,
 જેને લીધે કાળમાંથી કરે દૃષ્ટિ આંખડીઓ અકાળની,
 અને આચ્છાદનોમાંથી આવિર્ભાવ પ્રભુકેરો કરે જગત્.
 આ માટે એ હતો આવ્યો તજી શુભ્ર નિજાત્માની અનંતતા
 ને માટીનો ભાર એણે લાદ્યો 'તો આત્મની પરે,
 કે મનોહીન દિગ્દેશે પ્રભુકેરું બીજ પુષ્પિતતા ધરે.

ચોથો સર્ગ સમાપ્ત